



## RATNI ZLOČINI POČINJENI TIJEKOM I NAKON LIČKO-PRIMORSKE OPERACIJE OD POSTROJBI JUGOSLAVENSKE ARMIIJE I USTANOVA NOVE VLASTI

Blanka MATKOVIĆ  
London, Engleska

UDK: 355.012(497.5 Lika)“1945“  
Izvorni znanstveni članak  
Prihvaćeno: 22. svibnja 2013

Ličko-primorska operacija 4. Jugoslavenske armije (JA) protiv postrojbi Wehrmachta i Hrvatskih oružanih snaga (HOS) vođena je na području Like od 20. ožujka do 15. travnja 1945. godine, a dijeli se u dvije faze: zauzimanje istočne Like i Bihaća te zauzimanje Gospića, Perušića, Ličkog Osika i Otočca. Nakon 7. travnja 1945. postrojbe 4. JA nastavljaju kretanje na teritoriju Hrvatskog primorja, odnosno prema Rijeci. Tijekom navedene akcije veći broj vojnih i civilnih osoba likvidiran je bez suđenja, a likvidacije su nastavljene i nakon travnja 1945. Dostupni dokumenti ukazuju na to da su zločine najvjerojatnije izvršile različite postrojbe 4. JA, Korpusa narodne obrane Jugoslavije (KNOJ), Odjeljenje za zaštitu naroda (OZN-a) i I. samostalna lička brigada. U ovom članku detaljnije se govori o likvidacijama počinjenima na području Gospića, Kaniže, Ličkog Osika, Otočca i Korenice te se na temelju dostupnih izvora pokušavaju identificirati počinitelji spomenutih zločina. Na području Gospića, Ličkog Osika, Kaniže, Korenice i Otočca evidentirano je 15 grobišta, a na lokacijama istih u trenutku počinjenja zločina djelovale su ponajviše postrojbe nekadašnjeg 8. (dalmatinskog) korpusa NOVH koje su sudjelovale i u ranijim zločinima u Dalmaciji i Hercegovini.

**Ključne riječi:** Drugi svjetski rat i poraće, Ličko-primorska operacija, 4. JA, OZN-a, KNOJ, ratni zločini.

### Uvod

Nakon zauzimanja Dalmacije i Hercegovine po postrojbama Narodnooslobodilačke vojske (NOV) potkraj 1944. i početkom 1945., započele su pripreme za vojna djelovanja koja će postati poznatija kao „završne operacije za oslobođenje Jugoslavije“. Krajem veljače 1945. Petru Drapšinu, zapovjedniku 8. korpusa, izdana je zapovijed da najdalje do sredine ožujka pokrene ofenzivu od bojišnice u Lici i brzo izbije na Soču, prije dolaska zapadnih Saveznika koji su dolazili iz Italije i tajno pregovarali s Nijemcima o primirju. Početkom ožujka ukida se 8. korpus NOVH, a njegove divizije (9., 19., 20. i 26.) ulaze u sastav novoosnovane 4. JA. Njezinim zapovjednikom postaje upravo Petar Drapšin, a



političkim komesarom Boško Šiljegović, dotadašnji komesar 8. korpusa. Armija je brojala 70 000 vojnika, a taj je broj do početka svibnja porastao na 110 000. U operativnom pogledu bili su joj podčinjeni 4.<sup>1</sup>, 8. i 11.<sup>2</sup> korpus NOVH. Ličko-primorska operacija vodila se u zoni Kulen Vakuf – Plaški – Senj – Pag i to na 80 km širine i oko 100 km dubine. Trajala je 27 dana i izvedena u dvije etape. Ante Biočić – Toni<sup>3</sup> ističe da je Štabu 4. JA naređivao direktno Josip Broz Tito. Generalštab je obavještavao o svim odlukama i naredbama Štab 4. JA. 5. travnja 1945. Tito je otišao u Moskvu gdje je ostao do sredine travnja, pa ga je zastupao general-lajtnant Aleksandar Ranković.<sup>4</sup>

## Pripreme uoči početka Ličko-primorske operacije

Ofenziva 4. JA započela je već 20. ožujka 1945. i zahvatila bojište od rijeke Une do Jadranskog mora. Armiju su podržavale 1. i 2. zrakoplovna eskadrila. Glavni teret imale su podnijeti dalmatinske divizije NOVH – 9. divizija uz jadransku obalu i preko Kvarnera za Istru i Trst, a 19., 20. i 26. divizija u probou od Lapca i Udbine do Bihaća, koji je zauzet 28. ožujka. Na suprotnoj strani nalazile su se njemačko-hrvatske legionarske divizije – 392. (tzv. Plava), 373. (tzv. Tigar), te 10. i 11. divizija V. ustaškog zbora, pod zapovjedništvom njemačkog 15. brdskog korpusa sa stožerom u Ostrošcu. Ukupne snage 15. korpusa brojale su oko 40 000 vojnika, a u drugoj polovici ožujka 1945. korpus je pojačan s jednom lovačkom divizijom koja je prebačena s bojišta na Dravi.

Snage 15. korpusa za obranu položaja koristile su dva područja odvojena planinom Plješivicom. Desna granica zone djelovanja protezala se smjerom Bihać – Ogulin – Kočevje – Postojna – Gorica, a lijeva obalom Jadranskog mora, uključujući otoke.

Štab 4. JA, koji se nalazio u Gračacu,<sup>5</sup> odlučio je maksimalno aktivirati postrojbe u pozadini njemačko-hrvatskih postrojbi s ciljem da se one vežu za svoja uporišta te da se na taj način spriječi njihov manevar. U nastavku operacije predviđeno je s pet divizija razbiti bojišnicu u Lici i uz pomoć postrojbi u pozadini onemogućiti povlačenje

<sup>1</sup> M. COLIĆ, 1988., 325. Štab 4. korpusa NOVH sačinjavali su: zapovjednik potpukovnik Miloš Šumonja, politički komesar pukovnik Veco Holjevac, načelnik Štaba potpukovnik Stanko Bjelajac. U Ličko-primorskoj operaciji sudjelovale su i 7. banijska te 8. kordunaška divizija.

<sup>2</sup> M. COLIĆ, 1988., 325. Štab 11. korpusa NOVH sačinjavali su: zapovjednik general-major Mićun Šakić, politički komesar pukovnik Šime Balen, načelnik štaba pukovnik Mile Uzelac. Pod zapovjedništvom korpusa nalazile su se 13. primorsko-goranska, 35. lička i 43. istarska divizija, 1. tenkovska, Artiljerijska, Inženjerijska i Dopunska brigada i Kvarnerski odred mornaričke pješadije.

<sup>3</sup> Pukovnik, zamjenik načelnika Štaba i načelnik operativnog odjeljenja 4. JA.

<sup>4</sup> A. T. Biočić, 1986., 357.

<sup>5</sup> Armijski centar veze nalazio se u Bruvnu, pomoćni armijski centar veze u Dobrom Selu, Klapavici, Miteliću, a glavni centar veze 11. korpusa NOVH u Lovincu. Armijski centar veze u Gračacu održavao je vezu sa Generalštabom, Glavnim štabom Hrvatske, sa štabovima 2., 4., 5., 7. i 9. Korpusa NOVH, Komandom zrakoplovstva, zrakoplovnim bazom na Visu i bazom u Zemunu, Bazom JA u Bariju, Štabom Jugoslavenske mornarice, štabovima 19., 20. i 26. divizije, tenkovskom i artiljerijskom brigadom i obavještajnom grupom 4. armije. A.T.Biočić, 1986., 355 – 356. Nakon pada Gospića, Štab armije već se 5. travnja 1945. preselio u taj grad. D. GRGUREVIĆ, 1964., 203.



njemačko-hrvatskih snaga s ciljem njihova opkoljavanja i uništavanja te nakon toga nadirati prema Istri i Slovenskom primorju s težištem djelovanja na smjeru Gospić – Otočac – Senj – Trst.<sup>6</sup> U prvoj fazi operacije trebalo je u suradnji s postrojbama 4. korpusa NOVH, koji je iz pozadine sa sjevera napadao prema Prijeboju i Bihaću, zauzeti dolinu Une do Bihaća te Kravsko polje i Koreničku kotlinu i na sjevernim padinama Plješevice spojiti se s postrojbama 4. korpusa, čime bi njemačko-hrvatske snage u Lici ostale odvojene od onih u Bihaću. Za izvršenje prve faze Štab 4. JA angažirao je 19., 20. i 26. diviziju, 1. tenkovsku i Artiljerijsku brigadu, s namjerom da se glavni udar 26. i 20. divizije glavninom artiljerije i oklopnim postrojbama usmjeri na smjeru Gornji Lapac – Nebljusi, a pomoćni udar s postrojbama 19. divizije te dijelom artiljerije i tenkova lijevim krilom na smjer Udbina – Korenica. Za osiguranje desnog boka trebalo je na desnu obalu Une uputiti 8. brigadu 20. divizije, koja bi nadirala prema Ripču, a za osiguranje prema Gospiću predviđene su 13. divizija s bojišta i 35. divizija 11. korpusa NOVH iz pozadine.

Tablica 1: Pregled zapovjednog kadra postrojbi koje su sudjelovale u Ličko-primorskoj operaciji

	POSTROJBA	ZAPOVJEDNICI
1.	4. ARMIJA <sup>1</sup>	Petar Drapšin, zapovjednik; Boško Šiljegović, politički komesar; Pavle Jakšić, načelnik štaba
a)	9. DALMATINSKA DIVIZIJA <sup>2</sup>	Ljubo Truta, zapovjednik
	2. brigada <sup>3</sup>	Bruno Vuletić, zapovjednik (u travnju 1945. dužnost preuzima Ivan Gaće); Branko Milinković, politički komesar; Andrija Mijanić, zamjenik zapovjednika; Nikola Sinobad, zamjenik političkog komesara (u travnju dužnost preuzima Stevo Bjedov); Branko Mirković, načelnik štaba brigade; Ilija Orelj, intendant brigade
	3. brigada <sup>4</sup>	Mate Stančić, zapovjednik; Branko Perić, politički komesar
	4. brigada <sup>5</sup>	Ivan Gaće, zapovjednik; Paško Mijan, politički komesar; Berislav Badurina, zamjenik političkog komesara
b)	19. DALMATINSKA DIVIZIJA <sup>6</sup>	Stanko Parmać, zapovjednik divizije; Petar Babić, politički komesar; Ante Gvardiol, zapovjednik 5. brigade; Vlado Maričić, politički komesar 5. brigade; Rade Repac, zapovjednik 6. brigade; Kazimir; Nekić, politički komesar 6. brigade; Dušan Batinica, zapovjednik 14. brigade; Živojin Bulat Žiki, politički komesar 14. brigade

<sup>6</sup> G. MILJANIĆ, M. COLIĆ, V. SUBOTIĆ, P. PAVLOVIĆ, O. BJELICA, M. MEDIĆ, 1980., 481.



c)	20. DALMATINSKA DIVIZIJA	Bogdan Pecotić, zapovjednik divizije; Mate Bilobrk, politički komesar
	8. brigada <sup>7</sup>	Ivo Purišić, zapovjednik; Dragutin Crnogorac, politički komesar; Joso Vukman, zamjenik zapovjednika; Mile Bosna, operativni oficir
	9. brigada <sup>8</sup>	Vlado Pezelj, zapovjednik; Vicko Grgin, politički komesar
	10. brigada <sup>9</sup>	Vitimir Sesartić, zapovjednik brigade; Filip Vučković, zamjenik zapovjednika; Jozo Topić, zamjenik političkog komesara
d)	26. DALMATINSKA DIVIZIJA	Božo Božović, zapovjednik; Dušan Korać, politički komesar
	1. brigada <sup>10</sup>	Vaso Đapić, zapovjednik; Augustin Jukić, politički komesar; Stevo Vagić, zamjenik zapovjednika; Mujo Ibrahimpašić, zamjenik političkog komesara; Stevo Pećanac, načelnik štaba brigade; Luka Opačić, intendant brigade; Milka Rokov, referent saniteta; Blaženka Katić Sinjkinja, omladinski rukovoditelj
	1. bataljun 1. brigade	Đuro Kotoras, zapovjednik 1. bataljuna; Josip Stipetić Bočenko, politički komesar 1. bataljuna; Ilija Zarić, zamjenik političkog komesara 1. bataljuna
	2. bataljun 1. brigade	Milorad Drašković, zapovjednik 2. bataljuna; Đino Rešad, politički komesar 2. bataljuna; Nikola Jović, zamjenik zapovjednika 2. bataljuna; Frane Kačunić Pobjeda, zamjenik političkog komesara 2. bataljuna
	3. bataljun 1. brigade	Jozo Jurišić, zapovjednik 3. bataljuna Željko Livić, politički komesar 3. bataljuna; Mile Antonja, zamjenik političkog komesara 3. bataljuna
	4. bataljun 1. brigade	Nikola Stričević Šolić, zapovjednik 4. bataljuna; Tomislav Sulić, politički komesar 4. bataljuna; Andrija Udović, zamjenik političkog komesara 4. bataljuna
	11. brigada <sup>11</sup>	Ivan Guvo, zapovjednik; Grga Markić, politički komesar; Dominko Antunović, zamjenik zapovjednika; Zorko Miličić, zamjenik političkog komesara; Vilko Fiuman, načelnik štaba
	12. brigada	Đorđe Nikitović, zapovjednik; Kazimir Vidan, politički komesar
	3. prekomorska brigada:	Bogdan Viskić, zapovjednik; Stane Bobnar, politički komesar
e)	7. BANIJSKA DIVIZIJA	



	7. banijska brigada <sup>12</sup>	Đuro Pjevac, zapovjednik; Janko Mraković, politički komesar; Radovan Božić, načelnik Štaba; Ljuban Čordaš, adutant; Nedo Rađenović, zamjenik komesara; Jovo Hrkić, obavještajni oficir; Ljubomir Božović, referent saniteta; Mirko Bjelanović, intendant; Jurišna četa: komandir Stevan Arbutina, komesar Dušan Pešut; Prateća četa: komandir Stojša Milinković, komesar Branko Šesto; Inžinjerska četa: komandir Stojan Mataruga, komesar Đuro Hodalj; Četa za vezu: komandir Mladen Čule, komesar Brankica Borojević; Intendantura brigade: komandir Simo Erak, komesar Miloš Božić
	1. bataljun 7. brigade	Dragan Muidža, zapovjednik; Dragan Preradović, zamjenik zapovjednika; Dušan Trbojević, politički komesar; Pero Medić, zamjenik komesara
	2. bataljun 7. brigade	Dušan Trkulja, zapovjednik; Milan Janjanin, zamjenik zapovjednika; Ljuban Brkić, politički komesar; Pero Todorović, zamjenik komesara
	3. bataljun 7. brigade	Nikola Crnojević (ranjen u borbama kod Bihaća), zapovjednik; Ivan Prglej, zamjenik zapovjednika; Miloš Kon (poginuo u borbama za Bihać), politički komesar; Miloš Peškirić (poginuo u borbama za Bihać), zamjenik komesara
	4. bataljun 7. brigade	Ostoja Begović, zapovjednik; Dragan Mrazovac, zamjenik zapovjednika; Stanko Lončarević, politički komesar; Damjan Stapar, zamjenik komesara
f)	35. DIVIZIJA <sup>13</sup>	Nikola Grubor, zapovjednik divizije
	2. brigada <sup>14</sup>	Dušan Čubrilo Duja, zapovjednik; Gojko Uzelac, politički komesar; Nikola Ivošević Lazić, zamjenik političkog komesara; Radova Zec, načelnik štaba (do ranjavanja 10. ožujka 1945. kada tu dužnost preuzima Dušan Ivošević Crni); Dmitar Rajšić, operativni oficir (do 18. ožujka 1945.); Anton Kezele, obavještajni oficir; Dušan Čujic, informativni oficir; Ivan Ožbolt, šef propagandnog odsjeka; Milan Dokmanović, omladinski rukovoditelj; Mile Orlić, intendant
g)	13. DIVIZIJA (nakon reformiranja postrojbi 31. ožujka 1945.) <sup>15</sup>	potpukovnik Nikola Grubor, zapovjednik; Đuro Matić, politički komesar; Bude Bosnić, zamjenik političkog komesara; Mile Počuca, načelnik štaba (od 2. 5. 1945. Bogdan Mamula); Petar Rašeta, operativni oficir
	1. brigada	Gojko Uzelac, politički komesar
	2. brigada	Nikola Ivošević Lazić, politički komesar
	3. brigada	Dušan Duja Čubrilo, zamjenik zapovjednika



- <sup>1</sup> NOV i POJ reorganizirani su 1. siječnja 1945. naredbom Josipa Broza Tita te preimenovani u Jugoslavensku armiju sastavljene od 1., 2. i 3. JA. 1. ožujka 1945. formirana je i 4. JA, a istovremeno je Vrhovni štab NOV i POJ preimenovan u Generalštab. G. Miljanić, M. Colić, V. Subotić, P. Pavlović, O. Bjelica, M. Medić, 1980., 477.
- <sup>2</sup> Divizija je sudjelovala u Ličko-primorskoj operaciji, no kretala se uz jadransku obalu i na otocima.
- <sup>3</sup> Druga dalmatinska proleterska brigada, 1982., 473–475.
- <sup>4</sup> M. Šalov, 1988., 439.
- <sup>5</sup> M. Šalov, 1980., 397–454.
- <sup>6</sup> D. Grgurević, 1964., 237–238.
- <sup>7</sup> B. Fulgosi, 1981., 154. Napomena: na stranicama 299–307 iste knjige nalazi se potpuni pregled zapovjednog kadra 8. brigade, no bez navedenih vremenskih razdoblja obnašanja dužnosti pojedinih osoba.
- <sup>8</sup> E. Đ. Krstić, 1985., 236.
- <sup>9</sup> L. Knezović, I. Čurin, 1977., 251.
- <sup>10</sup> M. Novović, A. Kronja Čenčo, B. Stupar, V. Đapić, 1986., 435–443.
- <sup>11</sup> M. Rako, S. Družijanić, 1987., 613–614.
- <sup>12</sup> Lj. Đurić, 1981., 353–354.
- <sup>13</sup> Divizija je nasformirana potkraj ožujka 1945.
- <sup>14</sup> B. Mamula, 1990., 227–233.
- <sup>15</sup> B. Mamula, 1990., 207. T. Radošević, 1979., 911.

Postrojbe 4. JA izvršile su pokret s koncentracijskih prostora na predviđene smjerove i do 20. ožujka zauzele polazne položaje za napad. U jutarnjim satima 20. ožujka 1945. započele su vojne operacije 4. JA koja je probila bojišnicu između rijeke Une i Gospića. Poslije zauzimanja Krbavskog polja 6. brigada 19. divizije produžila je prema grebenu Plješevice i kod Velikog Kamenska (kota 1025) i zajedno s dva bataljuna 10. brigade 20. divizije sprječavala povlačenje njemačko-hrvatskih postrojbi.

## Prva faza Ličko-primorske operacije i zauzimanje Bihaća

Prva faza Ličko-primorske operacije (20.-28. ožujka 1945.) obuhvaća vojne operacije za proboj bojišnice od Une do Mekinjara, razbijanje i uništenje istočne grupe 15. korpusa (373. legionarska divizija i 10. divizija V. ustaškog zbora) i ovladavanje dolinom Une do Bihaća, Krbavskim poljem i Koreničkom kotlinom, a završava padom Bihaća u kojega je 28. ožujka 1945. u 5 sati ušla 1. dalmatinska brigada 26. divizije. Na glavnom smjeru udara, uz podršku 2. i 4. divizionu Artiljerijske brigade i 1. i 3. tenkovskog bataljuna, 26. divizija probila je njemačko-hrvatsku obranu na potezu Boričevac – Gornji Lapac i prodrla u Lapačko polje, zauzela Donji Lapac i Nebljuse<sup>7</sup> te izbila pred Drenovaču. 8. brigada 20. divizije prodrla je preko Martin-Broda i Vrtoča u Dubovsko. Preostale postrojbe 20. divizije probile su obranu u području Kuka i izbile na Plješevicu kod Malog Kamenskog.

Na pomoćnom smjeru 19. divizija, uz podršku 1. i 3. divizionu Artiljerijske briga-

<sup>7</sup> Kod Nebljusa su Nijemci uspostavili nove položaje nakon povlačenja iz Donjeg Lapca prema Bihaću, no uskoro su morali napustiti i njih. Glavni Stražmeštar Ortner opisuje te trenutke ovim riječima: „Pješice, sa stotinama drugih vojnika, kretali smo se preko polja put Nebljusa. Po cesti su nas pratila oklopna vozila i protuzrakoplovni topovi. U Nebljusima prvi prihvatni položaj. Samo s onim što smo imali na sebi ukopali smo se i ustrajali, sve dok neprijatelj nije bio na puškometu. Vatrom iz pušaka i strojnica nije se moglo suprotstaviti oklopnim vozilima i protuzrakoplovnim topovima što su se približavali. Polako i boreći se povlačili smo se iz Nebljusa.“ Vodnik Rothe svjedoči: „Južna fronta obrane bila je probijena! U najvećoj žurbi, bez vodstva, u panici strujale su natrag naše poražene bojne, kojima su sučelice bile divizije. Sve je imalo samo jedan cilj: doći na sjever preko velikog mosta na Uni u Bihać, prije negoli ga lovački bombarderi razore.“ F. SCHRAML, 1993., 190.



de i 2. i 4. tenkovskog bataljuna, probila je bojišnicu na predjelu Udbina – Mekinjar, zauzela Krbavsko polje i Korenicu<sup>8</sup> te kod Vrela 21. ožujka uspostavila vezu sa 8. divizijom 4. korpusa. Na desnom krilu 19. divizije, 5. udarna brigada krenula je 20. ožujka u napad i zauzela Babinu Glavu, Ivanov vrh te Udbinu.<sup>9</sup> 6. brigada prešla je 20. ožujka preko Krbavskog polja i izbila na liniju Pećine – Debelo Brdo, a bataljuni 14. brigade stigli su u selo Bunić. Istog dana divizija je ubila 273, a zarobila 55 vojnika.<sup>10</sup>

Istovremeno je 13. divizija NOVH izbila na liniju Ljubovo – Vrebac i osiguravala lijevi bok glavnih snaga armije iz smjera Gospića i Perušića. Izvršeni zadaci stvorili su uvjete za napad na Bihać. Bihaćka operacija nije bila previđena planom Ličko-primorske operacije, no izvršena je zbog opasnosti nagomilavanja njemačkih snaga u Bihaću i ugrožavanja boka 4. JA.

U borbama za zauzimanje Bihaća 4. armija angažirala je 26. diviziju pojačanu s dva tenkovska bataljuna (1. i 3.), dijelom Artiljerijske brigade te 7. i 8. diviziju 4. Korpusa NOVH. Napad je započeo 22. ožujka i trajao do 28. ožujka. U borbama su potpuno razbijene 373. legionarska i 10. Divizija V. ustaškog zbora.<sup>11</sup> Njemačko-hrvatski gubici

<sup>8</sup> 22. ožujka 1945. postrojbe 19. divizije spojile su se kod Korenice s postrojbama 35. divizije koje su se kretale smjerom Poljanak – Plitvička jezera – Trnovac – Krbavica, nakon čega se 35. divizija okrenula i preuzela dio bojišnice prema Babinom Potoku, Vrhovinama i Ramljanima. Prije nastavka operacije početkom travnja 1945. Štab 4. armije izvršio je reorganizaciju 11. korpusa. S obzirom da su 13. i 35. divizija bile brojčano male, 3. travnja 1945. odlučeno je da se spoje u jednu diviziju pod nazivom „13. divizija“. 1. brigada 35. divizija izdvojena je kao „Prva lička samostalna posadna brigada“. Nakon 7. travnja ona je povučena s bojišta i upućena u ličke planine sa zadatkom čišćenja terena od zaostalih skupina njemačkih i hrvatskih vojnika. U travnju i svibnju 1945. ta je postrojba likvidirala 66 i zarobila 270 vojnika. P. KLEUT, 1973., 362. Bogdan Mamula ističe da je 1. lička samostalna brigada, popunjena pretežno Ličanima, ostala u Gospiću s postrojbama KNOJ-a. B. MAMULA, 1990., 207. Radošević navodi da je „prva brigada 35. divizije, nešto ojačana, produžila da postoji kao Prva lička samostalna posadna brigada radi izvršavanja posebnih zadataka na teritoriju Like poslije njezinog oslobođenja, dok je ljudstvo ostalih jedinica 35. divizije uključeno u 13. diviziju.“ T. RADOŠEVIĆ, 1979., 911. Na web stranici [www.vojska.net](http://www.vojska.net) o ovoj se postrojbi navodi sljedeće: „Prva brigada nije rasformirana već je kao 1. lička samostalna posadna brigada sa 530 boraca iz Ljubova 6. travnja prebačena u Gospić, radi pretresa grada, okolnih šuma i sela radi čišćenja od zaostalih neprijatelja. Brigada je mobilizacijom popunjena na 900 ljudi i raspoređena sa štabom u Senju, 1. bataljun na Vratniku, 2. u Gospiću, a 3. u Otočcu do kraja rata.“

<sup>9</sup> Udbinu je zauzeo 2. bataljun 5. brigade 19. divizije. P. BABIĆ, 1986., 395. Njemačka vojska povukla se prema Plješivici. Satnik Westphal svjedoči da je paljba oklopnjaka s boka nanijela „teške gubitke, jer smo, prije negoli smo stigli u zaklon prvih pribježja planine Plješivice, morali prijeći preko jednog potpuno brisanog polja. Teško ranjeni i mrtvi, kao i mnogo opreme, ostali su na njemu. Kad su se ostaci bojne skupili, našlo se ipak oko 150-200 ljudi, koji su preko planine krenuli natrag put Bihaća.“ F. SCHRAML, 1993., 191. Prema izjavi Ante Živkovića, pripadnika Hrvatskih oružanih snaga koji je po zarobljavanju postao pripadnikom 18. brigade 40. divizije, u Udbini se nakon završetka Drugoga svjetskog rata nalazio zarobljenički logor u kojem su se nalazili njemački vojnici. B. KOVAČEVIĆ, 2003., 179 – 185.

<sup>10</sup> P. BABIĆ, 1986., 396.

<sup>11</sup> Zapovjednik 10. divizije V. ustaškog zbora bio je general Ivan Tomašević. D. JUG, 2004., 241. U svibnju 1945. Tomašević se povukao u Austriju, ali je uskoro izručen. Vojno vijeće Vrhovnog suda u



u borbama za Bihać iznosili su 1062 poginula<sup>12</sup>, 900 ranjenih<sup>13</sup> i 750 zarobljenih.<sup>14</sup> U zauzimanju Bihaća sudjelovao je i jedan odred 19. divizije NOVH, koji je, prodirući u grad sa zapadne strane, ubio 145, a zarobio 81 vojnika.<sup>15</sup> 24. i 25. ožujka 14. udarna brigada 19. divizije razbila je i odbacila prema Slunju 2500 pripadnika HOS-a te tom prilikom ubila 106 i zarobila veći broj vojnika.<sup>16</sup>

Za vrijeme borbi u istočnoj Lici i kod Bihaća, 43. divizija NOVH napadala je na komunikacijama Senj – Ogulin – Generalski Stol i Senj – Sušak. Dio njemačko-hrvatskih postrojbi krenuo je u pomoć postrojbama u Bihaću. Kolonu koja je nastupala od Perušića i Ličkog Osika dočekala je 13. divizija NOVH pojačana s 5. dalmatinskom brigadom na smjeru Kuzmanovača – Čardak – Ljubovo i odbacila je natrag, dok su postrojbe 35. divizije NOVH odbile kolonu koja se pokušala od Ramljana probiti prema Korenici. Pred njemačko-hrvatske postrojbe koje su pokušale intervenirati kod Karlovca upućene su 3. i 1. brigada 8. divizije, kao i 14. brigada 19. divizije, pojačana 2. tenkovskim bataljunom i artiljerijskim divizionom. Nakon zauzimanja Bihaća, postrojbe 4. JA nastavile su s pregrupiranjem, a 4. korpus preuzeo je liniju obrane prema Bosanskoj Krupi i borbu protiv njemačke 104. lovačke divizije koja se povlačila prema Karlovcu.

Njemačko-hrvatski gubici u prvoj fazi Ličko-primorske operacije iznosili su 5 616 poginulih, 6 949 ranjenih i 2 905 zarobljenih.<sup>17</sup>

Beogradu osudilo ga je 19. rujna 1945. na smrt.

<sup>12</sup> Dio stradalih ranjeni su prilikom povlačenja te su se utopili pokušavajući preplivati Unu, a pojedinci su preminuli uslijed srčanog udara. F. SCHRAML, 1993., 192.

<sup>13</sup> Martin Witig svjedoči: „Svi raspoloživi liječnici naporno su već dva dana i noći radili u sabirnici bolesnika u Bihaću. Kreveta već dugo nije bilo dovoljno...Prostori pružaju strašnu sliku, a još je strašnije bilo slušati jauke i krikove. Jedan liječnik u krvavoj kuti – čistih već odavno nije bilo – od vremena do vremena stoji na vanjskom zidu sabirališta kako bi pluća opet napunio svježim zrakom i zapalivši cigaretu smirio živce. Oni su ovdje radili kao mesari u klaonici. Bilo je naprosto nemoguće pri operaciji poduzeti sve one liječničke i medicinske, kao i higijenske mjere, koje su nekoć naučene u kojoj njemačkoj sveučilišnoj klinici....Moralo je sve teći brzo, takorekuć kao na pomičnoj traci. Dva župnika obavljala su u tim prostorima svoju tešku službu, no ni oni nisu mogli biti kod svakog umirućeg. Mnogi su umirali a da to nitko nije ni zamjećivao, da nisu mogli uputiti posljednju riječ, posljednji pozdrav svojim najmilijima. A onda su ostali ležati, među ranjenicima, dok se nije našlo vremena da ih odnesu. Nije bilo mogućnosti da se mrtvi pokopaju, jer je neprijateljska paljba praštala na sve strane. Moralo ih se položiti van, duž zidova, i prekriti šatorskim platnom....Svakog borca u Bihaću, koji je uspio vidjeti taj jad i tu bijedu ranjenika i mrtvih, obuzimala je odvratnost pred takvim užasnim razmjerima rata.“ F. SCHRAML, 1993., 193.

<sup>14</sup> G. MILJANIĆ, M. COLIĆ, V. SUBOTIĆ, P. PAVLOVIĆ, O. BJELICA, M. MEDIĆ, 1980., 482. U pomoć hrvatskim i njemački postrojbama u Bihaću stigla je 104. lovačka divizija. Divizija je izdala zapovijed za trenutno napuštanje Bihaća i povlačenje u dolinu Une, prema Ostrošcu gdje je ostala do 19. 4. kada se povlači prema Bosanskoj Krupi. F. SCHRAML, 1993., 194 – 195.

<sup>15</sup> P. BABIĆ, 1986., 397.

<sup>16</sup> P. BABIĆ, 1986., 397.

<sup>17</sup> M. COLIĆ, 1988., 328. Biočić navodi drugačije brojke: 4 341 poginulih, 5 563 ranjenih i 2 061 zarobljenih. A. T. BIOČIĆ, 1986., 355.





## Druga faza Ličko-primorske operacije i zauzimanje Gospića, Otočca i Senja

Druga faza izvedena je preko Gospića, Otočca i Senja, a trajala je od 29. ožujka do 15. travnja 1945. Nakon zauzimanja Bihaća 4. JA usmjerila je djelovanje u smjeru Rijeke. Nova linija bojišnice protezala se od Plitvičkih jezera do Jadranskog mora preko Vrhovina, Gospića i Karlobaga. Imajući u vidu jačinu i raspored njemačko-hrvatskih postrojbi te karakter terena, Štab 4. JA odlučio je nakon izvršene koncentracije snaga odmah nastaviti s ofenzivom, usmjeravajući glavni udar u smjeru Gospića, a nakon njegovog pada, nastaviti prema Otočcu i izbiti na komunikaciju Senj – Brinje – Ogulin. Pred postrojbama 4. JA nalazile su se 392. legionarska divizija i 11. divizija V. ustaškog zbora. U pokretu je iz Istre bila glavnina 237. njemačke divizije koja je početkom travnja izbila na liniju Kraljevica – Lokve. Štab njemačkog 15. korpusa naredio je da se položaji kod Perušića, Ličkog Osika, Gospića, Karlobaga i drugdje fortifikacijski što više ojačaju bodljikavom žicom i minskim poljima, a to se posebno odnosilo na Lički Osik, Gospić, Vratnik i Senj. Sa svoja dva puka – 846. i 847. pješadijskim te uz pomoć 392. artiljerijskog puka, zapovjednik njemačke 392. legionarske divizije držao je položaje kod Ramljana, Otočca, Perušića i Ličkog Osika, dok je Gospić branila 11. divizija.<sup>18</sup> Njemačko-hrvatske postrojbe brojile su ukupno 20 000 vojnika. Glavnina 4. JA – 9., 13., 19., 20. i 26. divizija, izvršila je između 29. ožujka i 3. travnja pregrupiranje i zauzela položaje za napad kod Gospića, Ličkog Osika i Perušića.

Za razbijanje njemačko-hrvatskih postrojbi na bojišnici između Plitvičkih jezera i Jadranskog mora jedinicama su postavljeni sljedeći zadaci:

19. diviziji da sa područja Turjanski – Kuzmanovača poduzme napad smjerom Čanak – Ramljane – Lešće, ovlada linijom Venac – Turčin vrh – Čardak, željeznička postaja Lešće – Ogoreli Grič i presječe odstupnicu iz područja Perušića na sjever;

pojačanoj 13. diviziji da sa područja M. Čardak – Široka Kula poduzme napad smjerom Lipova Glavica – Perušić – Malo Polje i presječe smjerove koji od Gospića vode u Gacko polje te zauzme Perušić;

pojačanoj 26. diviziji da napada s područja Ćukovac – Bilaj, smjerom Ostrovica – Brezovo Polje radi opkoljavanja njemačko-hrvatskih snaga na području Lički Osik – Gospić te da obuhvati Gospić sa sjevera;

pojačanoj 20. diviziji<sup>19</sup> da sa područja Lički Čutluk – Divoselo poduzme napad

<sup>18</sup> Zapovjednik 11. divizije V. ustaškog zbora bio je general Josip Aleksić. D. Jug, 2004., 241. Opširnije o rasporedu snaga, borbama i povlačenju 11. divizije iz Gospića pisao je Josip Aleksić, posljednji zapovjednik obrane Gospića, u tekstu „Časno smo obranili hrvatski narod i domovinu“ objavljenom u Vili Velebita br. 52, 20. prosinca 1996. na stranicama 14 i 15.

<sup>19</sup> Pod zapovjedništvom 20. divizije nalazile su se 5. prekomorska brigada i jedan bataljun 1. tenkovske brigade. E. Đ. KRSTIĆ, 1985., 250.



smjerom Lički Novi – Smiljan radi okruživanja Gospića s juga, s tim da dijelom postrojbi zauzme Brušane, Lički Novi i Žabicu te zatvori komunikaciju Gospić – Karlobag;

9. diviziji (bez jedne brigade, a pojačanoj s tri bataljuna Kvarnerskog odreda mornaričke pješadije) da iz područja Lukovo – Šugarje poduzme napad morskom obalom u smjeru Karlobaga, likvidira njemačko-hrvatske postrojbe na području Karlobag – Baške Oštarije i na otoku Pagu, a zatim da produži u smjeru Jablanca.

Osim postrojbi koje su napadale s bojišta, 43. istarska divizija NOVH, koja se nalazila u pozadini, dobila je zadatak djelovati na području Jezerane – Žuta Lokva radi vezivanja njemačko-hrvatskih postrojbi na komunikaciji Senj – Brinje – Ogulin. Dijelovi 4. korpusa NOVH<sup>20</sup> imali su zadatak napadati smjerom Drežnik-grad – Ličke Jesenice – Dabar radi vezivanja njemačko-hrvatskih postrojbi na liniji Vrhovine – Otočac. Zrakoplovstvo je trebalo kontrolirati komunikacije pred bojištem 4. JA do linije Rijeka – Karlovac, napadati njemačko-hrvatske položaje na području Gospića i Perušića i uznemiravati ih na smjeru Vrhovine – Otočac radi prikrivanja namjera postrojbi 4. JA.

Napad je počeo ujutro 4. travnja u 6 sati. Već prvog dana njemačko-hrvatska obrana bila je razbijena na bojištu od Plitvičkih jezera do Jadranskog mora. Na smjeru glavnog udara 13., 20. i 26. divizija slomile su otpor u Ličkom polju i zauzele Perušić<sup>21</sup>, Lički Osik<sup>22</sup>, Gospić<sup>23</sup> i Brušane. Na desnom je krilu 19. divizija NOVH preko

<sup>20</sup> Među navedenim postrojbama bila je i 7. banijska brigada „Vasilj Gačeša“, koja je zadržana u rezervi dok su ostale postrojbe (2. i 3. brigada) 7. divizije dobile zadatak da napadnu i likvidiraju uporišta u selima Jasenica, Dabar, Lipica, Stajnica i Jezerani. Selo Dabar zauzela je 7. banijska brigada, nakon čega se dio brigade prebacio prema Otočcu. Tijekom 5. travnja brigada je sa dva bataljuna pomagala napad 3. brigade na selo Jezerane. Nakon zauzimanja Jezerana, Štab 7. banijske divizije upućuje 7. brigadu u smjeru Ličke Jasenice nakon čega je presječena komunikacija Ogulin – Brinje. Međutim, njemačka 104. divizija uspjela je probiti položaje 8. kordunaške divizije zbog čega je Štab 4. korpusa naredio 7. banijskoj diviziji da se hitno prebaci na smjeru Bihać – Slunj. Lj. ĐURIĆ, 1981., 360 – 361.

<sup>21</sup> Bojna koja je branila Perušić nije se uspjela održati, te se u neredu povlačila na sjeverozapad na Velebit. S njom je otišao i veći broj civila. Bojna se ponovno okupila tek u Krasnom i stigla s tek nešto više od 80 ljudi na prijeko Vratnik ponad Senja. F. SCHRAML, 1993., 240.

<sup>22</sup> Kod Ličkog Osika poginuo je veći broj njemačkih časnika i hrvatskih vojnika, a preživjeli su zarobljeni. F. SCHRAML, 1993., 240.

<sup>23</sup> Po zauzimanju Gospića u gradu je organiziran vojni sud koji je djelovao u blizini gospićke kaznionice, odnosno u kućama Grge Miškulina i Sare Jović. Na tom su sudu osuđene na smrt časne sestre, župnik Kukulj i prof. Dane Japundžić, ravnatelj gospićke gimnazije. Svjedoci tih događaja su mr. Nikola Bićanić i dipl. pravnik Ivan Matijević. Obitelj Sakač, čiji se dom nalazi pokraj gradskog groblja, bila je svjedokom brojnih smaknuća. Zarobljenici u gospićkom zatvoru bili su izvrgnuti mučenjima koja su uključivala vađenje zubi i nokata te puštanje struje u zube i uši. Kroz te su muke prošli Ilija Sertić, Joso Cvitković, Marica Krmpotić, Jure Sertić i Mate Moguš, župnik, svi rodom iz Udbine. Marica Butković rođ. Sertić svjedoči da nije mogla prepoznati svoju braću Iliju i Juru. Na smrt strijeljanjem osuđeni su: Marica Krmpotić, Ilija Sertić, Jure Sertić, Mato Moguš, župnik Udbine, Tomo Šušnjar, Mile Sertić, Joso Krmpotić, Joso Cvitković, Mile Cvitković, Mijo Čorak, Joso Krznarić, Pere Milobara. Nije poznato mjesto izvršenja presude. Pretpostavlja se da su ubijeni kod gospićkog groblja, u devastiranoj grabi gdje je vađen šljunak, ili u Jasikovcu. Presuda nije izvršena nad Milom Sertićem koji je



Vrhovina prodrla u Gacko polje i 5. travnja 1945. približila se Otočcu, dok je na lijevom krilu 9. divizija NOVH razbila njemačko-hrvatske postrojbe na prostoru Karlobag – Baške Oštarije i zauzela otok Pag. Istovremeno je 7. divizija NOVH izbila na komunikaciju Brinje – Ogulin i odsjekla njemačko-hrvatske postrojbe u Lici od onih u Karlovcu. Tijekom 4. i 5. travnja 392. legionarskoj diviziji nanijeti su osjetni gubici, a 11. divizija V. ustaškog zbora bila je razbijena.

Pripadnik 1. bataljuna 8. brigade 20. divizije Dušan Vuković tvrdio je da su „na nadiranju prema Gospiću, osobito pod Gospićem imali teške okršaje s hrvatskom vojskom. Svugdje putem gdje smo uhvatili kojeg ustašu, bilo je dopušteno da s njima radimo što smo željeli. Bio sam osobnim svjedokom kako su pojedinci bili svezani uz stablo bora i polagano bodeni talijanskim bodovima oko srca: govorilo se da nam se želi pokazati funkcija srca. Prema domobranima se blaže postupalo. Uvelike je zavisilo od toga dali je komandant jedinice bio Srbin ili Hrvat, Hrvati su ipak ponekog svog i poštedili. Primijetio sam da su prema muslimanima i jedni i drugi bili podjednako surovi. Radi toga je bilo naređeno, ako je komandant jedinice Hrvat da Srbin mora biti komesar ili obratno. Mnogo se prakticiralo i sljedeće: pojedinci su odvođeni na stranu i onda bi im se pripucalo u leđa, tvrdeći da su pokušali bježati te da su ubijeni na bjegstvu. Jedan dio starijih boraca nije se rado javljao za likvidiranja no na izričitu želju komesara i komandanta su ipak išli. Nama su objašnjavali političke razloge likvidiranja, tvrdeći da se radi o vojnicima koji su teško ogreznuli u krv nedužnog stanovništva i za koje nema više mogućnosti preodgoja ili popravljanja... Pred Gospićem smo imali teške borbe. Ustaše su se borili tako uporno kao nikad ranije. Puštali su nas do 10 metara pred svoje postave i tada su znali slistiti učestalom vatrom cijele jedinice. Nama je i ranije saopćeno da su gospićki ustaše “na glasu” i da treba očekivati jake borbe. Mi smo dobili vrlo malo ustaša žive u ruke, obično su se sami ubijali ili ginuli s posljednjim metkom. U ruke nam je palo svega 25-30 ustaša u iznemogloj stanju, koji su bili likvidirani tamo gdje su zatečeni. Radi toga smo izvršili odmazdu nad civilnim stanovništvom. Prema instrukcijama OZNE ljudi su ubijani na razne moguće načine. Vrlo je čest slučaj bio da se ljudima razbijala glava kamenjem i da su se onda gurali u ruševine pojedinih zgrada, kako bi se stekao utisak da su poginuli u ruševinama. Na par kilometara od Gospića su neki bačeni u špilje. Vidio sam jednog ustašu, kojem je bila oderana koža i tako je bio za vlastitu kožu obješen na granu. Birani su razni najsadističkiji načini za ubijanje zarobljenika. Prema mome sudu moglo je biti likvidirano do 400 građana iz Gospića. Primijetio sam

uspio pobjeći iz zatvora. U drugostupanjskom postupku pomilovani su Pere Milobara i Joso Krznarić. Javni tužitelj bio je Marko Vujnović, a suci Maksim Dragosavac i Vaso Vujnović. M. MARUŠIĆ, 1999., 350 – 354. O s. M. Žarki (Julijani) Ivasić, osuđenoj na smrt i strijeljanoj u Gospiću 16. svibnja 1946. godine, pisali su don Anto Baković (A. BAKOVIĆ, 2007., 932) i s. Veronika Popić („Sestra Žarka Ivasić mučenica svoga zvanja“, Zagreb, 2010.).



i to da su Rusi slikali te špilje, bili su to oficiri iz delegacije.“<sup>24</sup>

M. Smolčić tvrdio je da se u zatvoru u Gospiću susreo sa Dušanom Rašetom iz Donjeg Lapca koji mu je „pričao svoje utiske koje je on kao partizan dobio prilikom osvajanja Gospića u travnju 1945. On, Rašeta Dušan, ušao je među prvima u grad i na jednom mjestu naišao na 12 djevojaka koje su sa cvijećem dočekivale partizane. Bile su vrlo lijepe djevojke i on je želio sa njima porazgovoriti no morao je ići naprijed. Nakon par sati povratio se je na mjesto gdje ih je prvi puta sreo nadajući se da će ih još tamo zateći. No na tom mjestu dočekala ga ja užasna slika. Svih tih 12 djevojaka ležalo je zaklano, prerezanih grkljana. To je na njega ostavilo užasan dojam i uvijek je ponovno o tome pripovijedao, ne mogući te slike zaboraviti...Napominjem da su partizanski borci imali tada 48 sati slobodne ruke da rade što hoće bez kakove odgovornosti. Broj žrtava njihovog divljanja mi je nepoznat, ali je svakako bio ogroman jer su žrtve bile zakapane na nekoliko mjesta u velike masovne grobnice. Meni poznati takovi masovni grobovi nalaze se u Jasikovcu te u šumi koja se nalazi desno od puta Gospić – Željeznička postaja. Mnogo mi je o tim grobovima pričao čovjek koji je morao kopati jame i izvršiti zakapanja. On navodi da je, sa ostalima, kopao rupe veličine 20 x 2 x 2 m. na označenim mjestima kuda bi poslije noću partizani dovadjali ljude, streljali ih, klali, i bacali u rupe, a oni su opet slijedeće jutro morali te jame zasuti zemljom. Veterinara dr. Stilinovića Josicu, Milana Asića te još petoricu gradjana izveli su iz kuća i streljali kod Kanižkog mosta, bez suda i bez ikakvog povoda, a na očigled njihovih porodica.“<sup>25</sup>

Izvršni odbori okružnih NOO-a davali su detaljne upute nižim narodnooslobodilačkim odborima i pomoć u pripremama za organizaciju vlasti u zauzetim područjima, a dostupni dokumenti dokazuju da je uspostava vlasti po zauzimanju Like bila pažljivo pripremljena zbog čega se počinjeni zločini ne mogu pripisati bezvlašću ili samovolji pojedinaca. Iz izvješća Okružnog NOO-a za Liku (čiji je tajnik Izvršnog odbora bio Jerko Sudar) iz travnja 1945. vidljivo je da su „kotarski NOO-i Perušić, Otočac i Brinje popunjavali najviše svoj aparat, kako bi bili sposobni preuzeti vlast u svojim kotarevima nakon oslobođenja. Uz našu pomoć oni se pripremaju i predviđa se, da će moći udovoljiti. Također je organiziran Gradski NOO Gospić i popunjen sa najnužnijim brojem osoblja, te tako pripremljen za ulazak u Gospić...U planu za organizaciju narodne vlasti u Gospiću, Okružni narodnooslobodilački odbor za Liku precizno je odredio za svih 11 odjela ljude i njihove dužnosti pri preuzimanju pojedinih objekata, ustanova i obrtno-trgovačkih poduzeća. U istom planu razrađeni su zadaci kotarskog i gradskog narodnooslobodilačkog odbora za Gospić. Na osnovu tako detaljno izvršenih priprema, prilikom oslobođenja Gospića, 4. aprila 1945. go-

<sup>24</sup> J. I. PRCELA, 2005., 438 – 443. Preslik originalne izjave Dušana Vukovića nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu (dalje HDA), Zagreb, Fond 1805, Zbirka preslika Krunoslava Draganovića o žrtvama II. svjetskog rata i poraća, 7.1.

<sup>25</sup> HDA, Fond 1805, Zbirka preslika Krunoslava Draganovića, 8.44.



dine, svi zaduženi ljudi za pojedine zadatke našli su se na svojim dužnostima. Izvršni odbor Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Liku je već 16. aprila održao svoju prvu sjednicu u oslobođenom gradu, na kojem su predstavnici svih njegovih odjela dobili nove zadatke za organizaciju života u gradu.<sup>26</sup>

Navečer 5. travnja 1945. njemačko-hrvatske postrojbe još su uvijek kontrolirale Otočac te komunikacije Otočac – Žuta Lokva, Brinje – Žuta Lokva – Vratnik – Senj i Jablanac – Senj – Crikvenica. Da bi spriječio njihovo povlačenje, Štab 4. JA odlučio je hitno ovladati komunikacijom Ogulin – Brinje – Žuta Lokva i smjerom Žuta Lokva – Krivi Put izbiti na komunikaciju Senj – Novi. U vezi s takvom odlukom, postrojbama su postavljeni sljedeći zadaci: 19. diviziji da uz podršku dva tenkovska bataljuna zauzme Otočac, a zatim da se smjerom Žuta Lokva – Krivi Put usmjeri na morsku obalu radi presijecanja odstupnice njemačko-hrvatskim postrojbama k Rijeci; 13. diviziji da izbije na liniju Brlog – Klanje – Veliki Kut radi napada na Brinje i osiguravanja Ogulina; 26. diviziji da najkraćim putem izbije na prostor Kuterevska kosa – D. Žvica – Kampilje – Rapajin klanac radi presijecanja komunikacija koje iz Otočca vode za Sv. Juraj i Žutu Lokvu; 9. diviziji da produži nadiranje smjerom Jablanac – Senj; dok je 20. divizija dobila zadatak da se kod Perušića prikupi u armijsku rezervu.

U duhu dobivenog zadatka, 19. divizija je 6. travnja napala Otočac, no njemačko-hrvatske postrojbe povukle su se iz grada u smjeru Žute Lokve. 19. divizija je s prednjim dijelovima na tenkovima izbila do Rapajina i povezala se sa 7. divizijom 4. korpusa NOVH koja je istog dana zauzela Brinje.<sup>27</sup>

Padom Otočca i Brinja njemačko-hrvatske postrojbe bile su odbačene na prostor Žuta Lokva – Senj. Istovremeno je zapovjednik njemačkog 15. korpusa naredio zapovjedniku 392. legionarske divizije obranu senjskog područja do posljednjeg čovjeka. Ključna točka senjske obrane bio je Vratnik kamo se, nakon pada Otočca, Gospića i Karlobaga povuklo oko 3000 pripadnika 392. legionarske divizije i 11. divizije V. ustaškog zbora. U međuvremenu je 19. divizija 7. travnja zauzela Žutu Lokvu, a idućeg je dana 14. dalmatinska brigada 19. divizije izbila preko Krivog Puta na morsku obalu između Novog i Senja.<sup>28</sup> Tijekom 7. i 8. travnja 26. divizija izvršila je pokret k Vratniku i Senju, i to sa 12. brigadom preko Žute Lokve i 1. brigadom do Sv. Jurja. Ujutro 9. travnja 12. brigada napala je Vratnik i do 11 sati ga zauzela. Zapovjednik 392. legionarske divizije general Johan Mickl krenuo je s oko 1300 vojnika iz Senja preko Senjske Drage prema Vratniku, ali je ispred Vratnika smrtno

<sup>26</sup> D. ZATEZALO, 1978., 274.

<sup>27</sup> U općini Brinje stradalo je tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata 914 Hrvata. I. VUKIĆ, 2012., 81 – 108.

<sup>28</sup> Prema izjavi pripadnika Hrvatskih oružanih snaga Jose Rukavine za vrijeme borbi kod Krivog Puta „komesar partizanske jedinice Boro Sušanji naredio je likvidaciju oko 150 hrvatskih vojnika. Nakon ubojstva, hrvatski su vojnici bačeni u more.“ J. RUKAVINA, 1994., 257 – 259.



ranjen od pripadnika 12. dalmatinske brigade 26. divizije<sup>29</sup>, nakon čega je ta brigada prodrla u Senj i zauzela ga.<sup>30</sup> U tim je borbama 12. brigada zarobila 465 vojnika.<sup>31</sup> 1. dalmatinska brigada zauzela je Sv. Juraj. Iz okruženja su se prema Rijeci probili samo dijelovi 392. legionarske divizije, dok su ostale snage uništene ili zarobljene. U borbama na području Vratnik – Senj – Sv. Juraj poginulo je ukupno 2 119, a zarobljeno 1 765 njemačkih i hrvatskih vojnika i časnika.<sup>32</sup>

Južno od Senja, 9. divizija zauzela je Jablanac i pripremala se za desant na otok Rab. Na desnom armijskom krilu 13. divizija zauzela je Modruš, 10. travnja Josipdol i Ogulin, a 13. travnja Tounj i Dubrave i nastavila kretanje prema Generalskom Stolu. Uspostavivši vezu sa 43. divizijom 7. divizija vraćena je u sastav 4. korpusa.

Tijekom operacije postrojbe 4. JA uništile su kompletan njemački 15. korpus i „iz stroja izbacile“ oko 27 000 vojnika i časnika. Colić zaključuje da su postrojbe 4. JA u Ličko-primorskoj operaciji izvele pravu „bitku uništenja“.<sup>33</sup> Biočić navodi da je u borbama od 4. do 16. travnja zarobljeno 1 741 i poginulo 3 488 njemačkih i hrvatskih vojnika.<sup>34</sup> U Gorskom kotaru u borbama s postrojbama 20. divizije poginuo je i zapovjednik njemačkog 15. korpusa general Gustav Fhen.<sup>35</sup>

Po završetku Ličko-primorske operacije put za Rijeku, Trst i Soču bio je otvoren.

## Pregled ratnih zločina počinjenih 1945. na području Gospića, Ličkog Osika, Kaniže, Korenice i Otočca

Tijekom Ličko-primorske operacije bez suđenja je likvidiran veći broj vojnih i civilnih osoba, a egzekucije su nastavljene i nakon travnja 1945. Dostupni dokumenti ukazuju na to da su zločine najvjerojatnije izvršile različite postrojbe Jugoslavenske armije, KNOJ i I. samostalna lička brigada.

Već 13. travnja 1945. Upravni odjel Kotarskog NOO Otočac zatražio je od Općinskog i Gradskog NOO Otočac „da bi se moglo pristupiti popisu imovine svih na-

<sup>29</sup> N. ANIĆ, 1984., 203. Mickl je umro 14. travnja 1945. u riječkoj bolnici. M. COLIĆ, 1988., 331. Pokopan je u Rijeci.

<sup>30</sup> „Mnoge vojnike stigla je ovdje još sudbina 'rata bez smilovanja'“ F. SCHRAML, 1993., 241.

<sup>31</sup> Državni arhiv u Splitu (dalje DAS), Fond 195, Arhiv oružanih snaga, kut. 32, Izvješće Štaba 12. brigade 26. divizije, br. 309, 31. 5. 1945.

<sup>32</sup> M. COLIĆ, 1988., 331. Opširnije o stradanjima hrvatskih vojnika i civila tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata na ovom području pisao je Ante Glavičić u radovima „Mjesta pogibije i pokapanja vojnika i civila tijekom Drugoga svjetskog rata na području općine Krivi Put, kotar Senj“ (Senjski zbornik, Vol. 26, No. 1, 1999.), „Mjesta pogibije i pokapanja vojnika i civila tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća na području starih općina Vratnika, Krasna i Svetog Jurja“ (Senjski zbornik, Vol. 27, No. 1, 2000) i „Mjesta pogibije i pokapanja vojnika i civila tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća na području grada Senja i primorskih obronaka Kapele i Velebita od 1941. do 1946.“ (Senjski zbornik, Vol. 28, No. 1, 2001.).

<sup>33</sup> M. COLIĆ, 1988., 334 – 335.

<sup>34</sup> A. T. BIOČIĆ, 1986., 355.

<sup>35</sup> N. ANIĆ, 2003., 67. B. ŠILJEGOVIĆ, 1986., 335.



rodnih neprijatelja potrebno je da u roku 3 dana načinite spiskove svih onih lica koji se smatraju narodnim neprijateljima, t.j. onih koji se nalaze i danas u neprijateljskim redovima ili su vršili špijunažu ili na kakovu drugu radnju na štetu Narodno oslobodilačkog pokreta bez obzira gdje se sada nalaze...Popis imovine ne može se vršiti prije sastava ovih spiskova, pa stoga prekinite sa svakim drugim poslom oko popisa imovine i pristupite sastavu ovih spiskova.<sup>36</sup> Zatraženi popis Gradski NOO Otočac dostavio je u navedenom roku sa sljedećim podacima:<sup>37</sup>

Tablica 2: Popis „narodnih neprijatelja“ u Otočcu

Red. br.	Ime i prezime narodnog neprijatelja	Odakle je Selo i kbr.	Da li je imovina sasvim napuštena	Zašto se smatra narodnim neprijateljem	Opazka
1.	Ilija Gomerčić	Otočac 110	Ostala majka i 2 sestre	Otišao sa neprijateljskom vojskom	
2.	Ante Gomerčić	Otočac 110	Ostala majka i 2 sestre	Ustaša od 1941. otišao.	
3.	Joso Netahli	Otočac 170	Ostala majka i sestre.	Otišao kao civil s neprijateljem.	
4.	Ivan Orešković	Otočac 99	Ostali roditelji braća i sestre	Otišao sa neprijateljskom vojskom	
5.	Božo Orešković	Otočac 99	""	""	
6.	Mile Lončar	Otočac 99	Ostala žena i dijete.	Činovnik u Zagrebu	
7.	Jure Kolaković	Otočac 71	Ostali roditelji	Ustaša od 1941. otišao sa neprijateljskom vojskom.	
8.	Ante Kolaković	Otočac 71	""	""	
9.	Frane Kolaković	Otočac 67	Ostala žena.	""	
10.	Stipe Bobinac	Otočac 61	Ostali roditelji	Ustaša, živi stalno u Zagrebu.	
11.	Kruno Kregar	Otočac 132	Ostale 2 sestre.	Otišao sa neprijateljskom vojskom.	
12.	Vlade Pešun	Otočac 134	Ostao brat.	""	
13.	Zvonko Portner	Otočac 136	Ostao otac.	""	

<sup>36</sup> Državni arhiv u Gospiću (dalje DAGS), Fond 35, Mjesni narodni odbor Otočac, kut. 4, br. 2, 13. 4. 1945.

<sup>37</sup> DAGS, Fond 35, Mjesni narodni odbor Otočac, kut. 4, br. 2, 13. 4. 1945.



14.	Božo Rukavina	Otočac 58.	Ostala kćer.	Poginuo u naletu.	
15.	Joso Jergović	Otočac 227	Ostala žena i dijete.	Ustaški satnik.	
16.	Stipe Gomerčić	Otočac 70	Napušteno.	Otišao sa neprijateljskom vojskom	Prisilno odveden sa konjima.
17.	Juka Gomerčić	Otočac 70	""	Ustaša, sin Stipin otišao sa neprijateljskom vojskom.	
18.	Toma Dujmović	Otočac 115	Ostala familija.	Otišao sa neprijateljskom vojskom.	
19.	Ivan Dujmović	Otočac 115	Ostali roditelji i braća.	""	
20.	Toša Dujmović	Otočac 115	Ostala familija.	""	
21.	Jure Dujmović	Otočac 115/ 193	""	Ustaša od 1941.	
22.	Josip Vujić	Otočac 29	Napuštena	Ustaša, otišao sa neprijateljem.	
23.	Arif Salkić	Otočac	Napuštena.	Otišao sa neprijateljem.	
24.	Martin Zdunić	Otočac 8/ 178	""	Poginuo u naletu vojske.	
25.	Petar Ljubić	Otočac 136	Ostala žena.	""	
26.	Dane Katalinić	Otočac 273	Ostala žena.	isto	
27.	Danko Katalinić	Otočac 273	isto	Otišao sa neprijateljem.	
28.	Ferdo Častak	Otočac 146/ 111	Ostala žena i 2 djece.	Poginuo u naletu vojske.	
29.	Stevo Stojanović	Otočac 76	isto	isto	
30.	Drago Žubrinčić	Otočac	Napušteno	Pobjegao još 1943. godine.	
31.	Blaž Biondić	Otočac	isto	isto	
32.	Jure Orešković	Otočac	isto	isto	
33.	Bruno Silaf	Otočac	isto	isto	
34.	Jure Marić	Otočac 109	Ostala žena	Otišao sa neprijateljem.	
35.	Bogdanić <sup>1</sup>	""	Napušteno	""	
36.	Arif Salkić <sup>2</sup>	""	""	""	





37.	Joso Smolčić <sup>3</sup>				
38.	Dragan <sup>4</sup>				

<sup>1</sup> Nadopisano rukom.

<sup>2</sup> Nadopisano rukom.

<sup>3</sup> Nadopisano rukom.

<sup>4</sup> Nadopisano rukom.

Partijska ćelija OZN-e za Liku izvijestila je 20. travnja 1945. Okružni komitet KPH za Liku da je „kroz borbe za oslobodjenje Gospića i čitave Like poginulo nekoliko stotina ustaških saradnika, špijuna koji su ostali uz njih i s njima izmješani do posljednjeg časa. Što se predalo i zarobljeno 1661 neprijateljski vojnik, medju njima ima 149 lica koje smo stavili pod istragu radi počinjeni zločina, 500 neprijateljskih vojnika i oficira i stranaca poslali u logor, 791 vojnika poslali smo u našu vojsku, a 221 ih još nije riješeno. Mi smo uhapsili 547 lica, medju kojima ima istaknutih organizatora pokolja. Od te cifre 57 lica je pušteno na slobodu, 33 poslata u vojsku i na rad pri ustanovama. 11 lica je poslato na istragu O.Z.N.-i Zadar i Kotarskom NOO-u Knin, dok ih je 446 u rješavanju. Pored toga jedan veći dio starijih ljudi (milicionera i slično) nakon savjeta su pušteni kući. Pravilnim sprovođenjem političke linije naše Partije u odnosu prema hapšenima i zarobljenima omogućili smo da se dobar dio ljudi otrgne od kolovodja i povrti iz šume.“<sup>38</sup> Sredinom travnja 1945. OZN-a za Liku obavještava II. Odsjek OZN-e za Hrvatsku da je „nakon oslobodjenja Like i ulaska u Gospić naš centar u Gospiću i odmah smo pristupili hapšenju. Dosada smo pohapsili 200 lica medju kojima ima dobar broj ustaških organizatora, pljačkaša i koljača. Od ovog broja nešto smo ih pustili kući i poslali u vojsku dok nad ostalima vodimo istragu. Istraga ide vrlo teško budući da imamo malo ljudi sposobnih za ove poslove, pa bi nam za ovo bilo potrebno lice koje zna stenografiju. U vezi toga vas molimo da nam po mogućnosti pošaljete za kratko vrijeme jednog ili dva stenografa da bi ovu bandu mogli čim prije poslati na sud. Prilikom samog ulaska nešto je bande pobijeno u borbi, a to se napravile operativne jedinice, efekat je postignut. Tačan broj dostavićemo naknadno u izvještaju. Sada na teritoriju Like ima oko 2.000 neprijateljske vojske koja se nalazi po šumama, a raspršena je prilikom frontalna nastupa operativnih jedinica... Snage sa kojima mi raspoložemo vrlo su male za hapšenje, sprovođenje i čuvanje zatvora, dok za razbijanje oružane bande po šumi pogotovo nemamo vojske. Svi oni koji se predaju, a koji su bili u bilo kojoj neprijateljskoj oružanoj formaciji idu u vojsku preko našeg III. Otsjeka, jedino se predhodno izdoje koljači i pljačkaši, koji ostaju u zatvoru... Dosad je do nas došlo predanih i zarobljenih oko 1.200 od kojih je u zatvoru oko 100, oko 200 poslato u vojsku, a ostali su još u rješavanju. Pored domaćih ustaša i domobrana

<sup>38</sup> HDA, Fond 1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 28, 8.0.1.2.



ima velik broj Slavonaca, Bosanaca, Zagoraca, Švaba i talijana.“<sup>39</sup>

Javno tužiteljstvo okruga Lika izvijestilo je 26. travnja 1945. Javno tužiteljstvo Hrvatske da „u Hrvatskim selima vlada strah što će biti s onima koji se predavaju novim vlastima“ te se dalje ističe da je „prilikom ulaska naših jedinica u Gospić, hotimično ubijeno od strane naše vojske 12 nedužnih osoba većinom žena i djece. Ova stvar je u ispitivanju i ima izgleda da će se kroz kratko vrijeme točno ustanoviti tko je bio inicijator i izvršioc ovog djela. Slični slučaj, ali i nezatnoj mjeri desio se je u Otočcu. Ovo su uzroci da izvjestan broj Hrvatskog življa gleda da je naš rad i teorija o učenju bratstva i jedinstva samo prazna priča... Uspjelo se u dobroj mjeri suzbiti pljačkanje po novooslobođenim Hrvatskim selima od strane Srbskog narod, izuzev u Sinačkoj općini gdje je još uvijek pljačka, iako u manjoj mjeri dolazi do izražaja.“<sup>40</sup>

Nekoliko dana kasnije, 4. svibnja, Okružni komitet KPH za Liku obavijestio je Centralni komitet KPH o novim saznanjima vezanima uz spomenuti zločin napomenuvši da su „prilikom ulaska naših jedinica u samo mjesto Gospić namjerno i hotimično ubili vojnici bataljuna N.O. oko 15 žena, djece i staraca. Ustanovljeno je tko i na čiju inicijativu ovo učinjeno, pa su isti pohapšeni i odvedeni na sud u štab Divizije N.O.“<sup>41</sup> Na ratne zločine počinjene prilikom ulaska u Gospić osvrnuo se i Gradski komitet KPH koji u izvješću Okružnom komitet KPH za Liku javlja da je „prvih dana po našem ulasku kod naroda vladao strah, jer su mislili, a i sa strane neprijatelja bili su ubjedjeni da partizani kolju i nište sve... Da stanje u Gospiću nije zadovoljavajuće ima više razloga, prvo što u prvom momentu učinjeno je mnogo prestupa sa strane naše vojske, a što je štetno djelovalo na sam politički rad u Gospiću. Osim toga narod iz okolnih sela Gospića dolazio je i pojavila se masovna pljačka. Za isto su se poduzimale sve mjere da bi se spriječilo, ali se nije uspjelo. Poslije te pljačke kod naroda je zavladao strah, t.j. bojazan od Srba. Što se tiče privrženosti N.O.P. za sada mali broj simpatiče naš pokret, dok većina stanovništva čini sve misleći da to mora činiti tako izgleda da čini sve iz straga, jedan manji dio još stoji po strani i računa na nešto drugo. Kod naroda je takodjer zavladao dosta veliki strah otkako je u Bjelajskoj ulici izvršeno ubistvo nad starijim i mladim naraštajem, a koje se nije smjelo

<sup>39</sup> HDA, Fond 1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 28, 8.0.1.2.

<sup>40</sup> Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIC, M. RUPIC, 2005., 97 – 98. U izvješću Kotarskog odbora JNOF-e Korenica od 25. travnja 1945. navodi se da su osobe koje su se prijavljivale narodnooslobodilačkim odborima upućivane OZN-i. Državni arhiv u Karlovcu (dalje DAKA), Fond Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta (JNOF), Izvješće Kotarskog odbora JNOF Korenica, 25. 4. 1945. Broj osoba koje su se skrivale po obližnjim šumama očito je bio jako velik o čemu svjedoči izvješće Kotarskog odbora JNOF-e za Perušić od 28. travnja 1945. prema kojemu se do tog trenutka predalo oko 400 ljudi koji su bili u „neprijateljskim redovima“, a oko 700 ih se skrivalo. DAKA, Fond JNOF, Izvješće Kotarskog odbora JNOF Perušić, 28. 4. 1945.

<sup>41</sup> HDA, Fond 1220, CK SKH, Ratno gradivo, kut. 15, KP-42-II/3284.



dogoditi, sve se je to zbilo onih prvih dana dok još naša vlast nije u potpunosti preuzela vlast u svoje ruke. Iz navedenih razloga mnogi ljudi, žene i djeca dolaze na spavanje u centar grada, bojeći se da će ih netko u toku noći da pokolje. Na ovo sve se narod ubjedjuje i govori se da to tako ne smije i ne može biti a niti se čini i ako se čini to je sve stvar pojedinca a ne stvar općeg pokreta, svaki onaj koji to čini bit će i kažnjen...Familije koje su krvno vezane sa ustašama nisu sa njima u potpunosti raskrstile, tako da kod pojedinaca dolaze i hrane se a ujedno i spavaju, naš komitet poduzeo je sve mjere da bi se isto sprečilo tj. da bi se lopovi pohvatali, a familije koje ih hrane da se u potpunosti likvidiraju.<sup>42</sup>

O represiji koja je uslijedila nakon završetka Drugoga svjetskog rata na području Like svjedoči i depeša Okružnog komiteta KPH za Liku upućena Centralnom komitetu KPH u kojoj stoji da su dana 8. srpnja 1945. „ustaše ubile Sokola i Đuru članove O.K. Mi ćemo strijeljati na licu mjesta 60 zlikovaca bez osude. Odgovorite nam odmah da li se slažete sa ovom cifrom ili da još streljamo“, a u depeši od 9. srpnja navodi se i da „smo odmah pohapsili 35 lica za koje se od prije znade da održavaju vezu s ustašama a nekim poznata priprema za ovo ubojstvo.“<sup>43</sup> Već 27. travnja 1945. Općinski NOO Otočac uputio je dopise mjesnim NOO-ima na svom području o najstrožem kažnjavanju onih koji bi na bilo koji način pomagali „licima neprijateljski raspoloženima prema NOB-i“ te interniranju njihovih obitelji i konfiskaciji imovine.<sup>44</sup>

U izvješću Javnog tužiteljstva za Liku od 18. srpnja 1945. ističe se problem prisutnosti većeg broja „ustaških i četničkih razbojnika“ te angažman bataljuna Narodne obrane koji „gotovo svakim danom ubije po jednog dva ili više bandita.“<sup>45</sup> U izvješću dalje stoji da „medju primljenim predmetima najveći broj se odnosi na djela protiv nacionalne časti. Veći dio prijava potekao je od strane Okružnog NO za Liku, dok jedan manji broj primljen je od Vojnog suda ličkog područja...U većem dijelu tih predmeta već je održan javni pretres i donesena presuda kojom je pored gubitaka nacionalne časti u većini slučajeva izrečena i kazna prisilnog rada, a tamo gdje je bilo imovine i potpuna ili djelomična konfiskacija iste...“<sup>46</sup> U zatvoru Vojnog suda Komande Ličkog područja nalazila su se 1. srpnja 1945. 323 zatvorenika, među kojima i 102 već osuđena, od kojih 91 na

<sup>42</sup> HDA, Fond 1836, Okružni komitet KPH Lika, kut. 10, KP-243/1301.

<sup>43</sup> Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIC, M. RUPIC, 2005., 184.

<sup>44</sup> DAGS, Fond 144, Mjesni narodni odbor Dubrava, kut. 1, 6/1945.

<sup>45</sup> Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIC, M. RUPIC, 2005., 210 –211. Opširnije o križarima na ovom području nakon Drugoga svjetskog rata pisao je Ivica Mataija u radu pod naslovom „Križari na gospićkom području 1945.-1950.“ objavljenom u Senjskom zborniku. Mataija ističe da su se prema podacima dostupnima u elaboratima UDB-e iz 1960-ih godina na ličkom području zadržala 244 pripadnika HOS-a, organiziranih u nekoliko skupina među kojima je najpoznatija bila ona Delka Bogdanića. Većina je likvidirana tijekom 1945. I. MATAIJA, 2005., 210.

<sup>46</sup> Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIC, M. RUPIC, 2005., 212.



smrt. U razdoblju između 1. i 15. srpnja 1945. u zatvoru su umrle dvije osobe, a 9 je ubijeno „pri bjehu“. Do 15. srpnja broj zatvorenika povećao se na 463.<sup>47</sup> U izvješću se zaključuje da „što se tiče rada Vojnog suda on u priličnoj mjeri zadovoljava gledajući na prenatrpanost posla. Vojni zatvor neće biti tako lako očistiti bez obzira na pojačan rad u vojnom sudu, jer OZN-a za Liku ima naredjenje od OZN-e za Hrvatsku za stalno hapšenje. Ovih dana pohapsila je OZN-a za Liku veći broj ljudi, naime bande uvučene u ustašku špijunsku službu.“<sup>48</sup>

Ministarstvo pravosuđa FD Hrvatske uputilo je 18. rujna 1945. Javnom tužitelju Hrvatske izvješće o radu sudova u kojemu se navodi da je Sud za zaštitu nacionalne časti u Gospiću izrekao 45 presuda, od kojih svega 5 oslobađajućih. 40 osoba osuđeno je na gubitak nacionalne časti, a 33 i na prisilni rad. Među 45 suđenih, 35 su bili Hrvati, a 10 Srbi.<sup>49</sup>

Glavni štab JA za Hrvatsku obavijestio je Generalštab JA 15. svibnja 1945. da se na području XI. oblasti u Gospiću, Otočcu i Senju u tom trenutku nalazilo 1195 zarobljenika, bez detaljnijih podataka o njihovom sastavu i smještaju.<sup>50</sup> Dokumenti OZN-e potvrđuju da je na području Gospića postojao zarobljenički logor. Naime, prema podacima iz izvješća Odsjeka III. OZN-e za Liku, „formiranjem ovoga Odsjeka tj. oslobođenjem Gospića pa do danas svodio se je na sledećem, naš rad. Sa kratkim saslušanjima i zapisnicima to prema podacima uputili smo u sledeće jedinice 1101 zarobljena i predana neprijateljska vojnika i to:

OZN-i XXIII. Udar. Divizije 862 vojnika.

Komandi ličkog Područja 162 vojnika s tim da ih upute u operativnu jedinicu.

OZN-i Samostalne I. Brigade na raspored 17 vojnika.

OZN-i za Hrvatsko Primorje upućeno je 38 za koje nismo imali nikakove podatke.

Upućeno vojnoj bolnici na raspolaganje 3 Domobranska liječnika...

Prema podacima, a većinom stariji ljudi pustili smo kući ukupno 37 lica.

Vojnom sudu Komande L. Područja predato na daljnji postupak 68 zločinaca, uz koje smo priložili zapisnike i optužni materijal. Od tih su neki suđeni, ali nemamo još pregleda. Pored gore navedenog rada, pročišćavanjem zarobljeničkog logora u Gospiću uputili smo sa kratkim zapisnicima OZN-i IV. korpusa 458 vojnika i 20 oficira i podoficira, te za iste dali mišljenje pošto su isti većinom

<sup>47</sup> Ukupno je u ovom zatvoru tijekom 1945. zatočeno 977 osoba, od kojih je umrlo ili likvidirano 388. I. VUKIĆ, 2012., 25 – 44, 585 – 763.

<sup>48</sup> Isto, 214.

<sup>49</sup> Isto, 252 – 253.

<sup>50</sup> Isto, 112. U izvješću Dimitrija Georgijevića, opunomoćenika OZN-e za Jugoslaviju, upućenom 12. srpnja 1945. Aleksandru Rankoviću, načelniku OZN-e Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije, u Otočcu se u ljeto 1945. nalazio logor s ukupno 2299 zarobljenih njemačkih vojnika. Isto, 199.



legionari, a rodom su van našeg Okruga.<sup>51</sup> Među dostupnim dokumentima sačuvani su i zapisnici saslušanja pripadnika Hrvatskih oružanih snaga „koji su u zadnjim operacijama kod Bihaća, Gospića, Otočca i Senja zarobljeni ili su se predali, a do sada su se nalazili u sabirnom logoru zarobljenika u Gospiću“ te se upućuju OZN-i IV. korpusa na raspored.<sup>52</sup> U drugim izvorima spominje se „logor Okružnog Narodnog Suda za Liku“ kojim je upravljao Đuro Momčilović.<sup>53</sup>

Nakon zauzimanja Gospića, u gradu je formiran i kažnjenički logor koji je bio smješten u dvije napuštene zgrade pod upravom narodnih dobara. U jednoj od njih bili su smješteni muškarci, a u drugoj žene. U izvješću Ministarstva unutarnjih poslova NR Hrvatske od 12. studenog 1945. ističe se da „zgrade nisu podesne za smještaj osudjenika, naročito ne teških kriminalaca, jer je vrlo lak dodir sa pučanstvom. Zavod može primiti najviše 80 osudjenika, a sada ih je tamo 65. Zavod nema vlastite nepokretne imovine, a niti raspoláže s kakvom radionicom. Privremeno kažnjenici obraduju jedan ral zemlje na kojem je ranije bilo igralište zavoda za popravak maloljetnika i pol rala zemlje, koje je ranije pripadalo predsjedništvu sudbenog stola u Gospiću. Zavod nema izgleda za daljnji razvitak, jer nema podesnih prostorija, zatim nema ekonomije na koju bi se mogao oslanjati, te konačno nema ni pravog zaposlenja za kažnjenike.“<sup>54</sup> U istom izvješću zaključuje se da „Zavod može postojati samo kao pomoćni logor do jačeg osposobljavanja Lepoglave, a onda bi se mogao ukinuti.“<sup>55</sup>

Popis hrvatskih žrtava s područja Gospića, Karlobaga, Kosinja, Pazarišta i Perušića izvršen je 1992. godine, a do srpnja 1995. godine vršena je provjera popisa svjedočenjima članova obitelji evidentiranih žrtava i vjerodostojnih svjedoka. Popis je objavljen u knjizi Gospićki spomen zbornik u izdanju ogranka Matice hrvatske Gospić (Gospić, 1995.).<sup>56</sup> Podaci ukazuju na to da su do 1945. iz navedenih naselja stradale 1 462 osobe, a 1945. i nakon II. svjetskog rata 1 991 osoba, odnosno ukupno 3 453 osobe, od čega 773 civila (uključujući 91 dijete). U borbi su poginule 992 osobe, 20 je umrlo u zatvoru, 156 strijeljano, 9 obješeno, 13 spaljeno, 49 zaklano, a 2 053 ubijeno na druge načine.<sup>57</sup>

<sup>51</sup> HDA, Fond 1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 28, 8.0.1.2.

<sup>52</sup> Dokument s popisom spomenutih vojnika nosi nadnevak 1. svibanj 1945. Zapisnici sa saslušanja nastali su 27. i 28. travnja 1945. HDA, Fond 1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 8, 2.43.

<sup>53</sup> DAGS, Fond 42, Okružni sud Gospić, kut. 3, K 143/44, 144/44.

<sup>54</sup> Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIC, M. RUPIC, 2005., 289.

<sup>55</sup> Isto, 289.

<sup>56</sup> Popisi stradalih Hrvata s područja Lovinca, Gračaca, Bruvna, Mazina, Donjeg Lapca i Srba objavljeni su u knjizi Luke Pavičića „Kronika stradanja Hrvata južne Like“ (Zagreb, 1996.) i „Kronika stradanja Hrvata južne Like, Dopune i ispravci“ (Zagreb, 1997.). Popis 347 stradalih Hrvata iz kotara Udbina objavljen je u knjizi Milana Marušić „Kronika Krbave i Udbine kroz stoljeća“, 405 – 449.

<sup>57</sup> R. ŠIMIĆ, 1995., 13. Pojedini izvori navode da je na području Gospića stradalo preko 3000 osoba. Z. BAKŠA, 2006., 44.



Tablica 3: Pregled lokacija grobišta i mogućih počinitelja ratnih zločina

	LOKACIJA I VRIJEME STRADANJA <sup>1</sup>	MOGUĆI POČINITELJI RATNOG ZLOČINA <sup>2</sup>
1.	LIČKI OSIK <u>Vrijeme:</u> 4. travnja 1945. <u>Okolnosti stradanja:</u> Kod Ličkog Osika strijeljana je cijela bojna tek unovačenih domobrana (17-18 godina) koji su se predali 4. travnja 1945. Likvidirano je ukupno 486 osoba.	4. travnja 1945. područje Ličkog Osika zauzela je 12. brigada 26. dalmatinske divizije, uz podršku artiljerije i 4. tenkovskog bataljuna 1. tenkovske brigade. Prilikom zauzimanja Ličkog Osika ubijeno je 460 hrvatskih i njemačkih vojnika, a zarobljeno navodno samo 15. Postrojbe 12. brigade uputile su se 6. travnja 1945. prema Žutoj Lokvi i Senju gdje su stigle 8. travnja. <sup>3</sup> Zadatak 11. brigade bilo je napadati smjerom Ostrvica – Poljice – Budak – Stari Grad, zauzeti Budak i napasti Gospić. 1. brigada trebala je s dva bataljuna (1. i 3.) stvoriti mostobran na prostoru Plantaža, Rajčica, Balinovac, a druga dva bataljuna ostala su u divizijskoj rezervi. 3. prekomorska brigada napadala je s dva bataljuna na smjeru Bilaj – željeznička postaja – Gospić, a s druga dva bataljuna, koja su se kretala zajedno s jednim tenkovskim bataljunom, smjerom Bilajsko Novo Selo – Vriština – Žabica i s južne strane napasti Gospić. Istog dana postrojbe 26. divizije stigle u Gospić. 11. brigada do 16 je sati vodila borbu za Budak <sup>4</sup> te je u Gospić stigla oko 19 sati istog dana. 3. prekomorska brigada zauzela je Bilaj i željezničku postaju Gospić i do 14 sati izbila na desnu obalu rijeke Novčice u jugoistočnom dijelu grada. Dva bataljuna 1. brigade (1. i 3.) stigli su u Gospić do 20 sati, i zajedno sa 11. i 3. prekomorskom brigadom, nastavili sa čišćenjem grada. 5. travnja 1. brigada odmarala se u selu Gornje Pazarište. Bataljuni 1. brigade zarobili su u bici za Gospić 30 vojnika. <sup>5</sup>
2.	LIČKI OSIK, VRIŠTINA <u>Vrijeme:</u> 4. travnja 1945./jesen 1945. <u>Okolnosti stradanja:</u> Likvidirano je 15 osoba, jedan civil i 14 pripadnika Hrvatskih oružanih snaga.	
3.	LIČKI OSIK, MARASOVKA <u>Vrijeme:</u> 3. travnja 1945. <u>Okolnosti stradanja:</u> Likvidirano je 39 pripadnika Hrvatskih oružanih snaga.	
4.	GORNJA KANIŽA <u>Vrijeme:</u> 5. travnja 1945. <u>Okolnosti stradanja:</u> Na predjelu zvanom Bogdanica i Tratina <sup>6</sup> ubijeno 20 Hrvata.	
5.	KANIŽA GOSPIĆKA, „LABUDOVO“ <u>Vrijeme:</u> 5. travnja 1945. <u>Okolnosti stradanja:</u> Na lokaciji je strijeljano 26-30 pripadnika Hrvatskih oružanih snaga.	U napadu na Gospić smjerom Brušane – Gospić kretale su se postrojbe 20. dalmatinske divizije. Na glavnom smjeru udara postavljena je 9. brigada (trogirska) čiji je glavni zadatak bio napasti i likvidirati uporišta Lički Novi i Žabicu te zatim produžiti prema Gospiću. 8. brigada napadala je lijevo od 9. brigade prema koti 798 (Oštra), a cilj joj je bio izbiti na rijeku Bogdanicu i nastaviti kretanje prema Gospiću. Zadatak 10. brigade 20. divizije bio je spriječiti pokušaj bijega hrvatskih i njemačkih vojnika prema Velebitu, te zauzeti područje Trnovca i Smiljana. <sup>7</sup> Jedna četa 2. bataljuna 10. brigade pomagala je dijelove 8. brigade pri zauzimanju Oštre. Ostale čete 2. bataljuna i 1. bataljun potukli su veći broj njemačkih i hrvatskih vojnika koji su se preko Smiljanskog polja povlačili prema Pazarištu. <sup>8</sup>
6.	KANIŽA GOSPIĆKA, LIVADA „VRANIČA BARICA“ <u>Vrijeme:</u> Travanj 1945. <u>Okolnosti stradanja:</u> Na livadi su ubijene tri osobe: trudnica, svećenik i profesor.	4. travnja 1945. 5. prekomorska brigada zauzela je Brušane, 4. bataljun 9. brigade ušao je u Lički Novi, a 1. bataljun približio se Žabici i izbio na zapadnu stranu šume Jasikovac. U 14 sati dva bataljuna 9. brigade prešli su most preko rijeke Bogdanice i oko 15 sati ulaze u središte Gospića.



6.		<p>Ulične borbe trajale su do 23 sata.<sup>9</sup></p> <p>Dana 5. travnja 1945. područje od Gospića do Pazarišta kontrolirale su postrojbe 20. divizije. 6. travnja 1945. Štab 4. armije izdao je zapovijed 19. diviziji da zauzme Otočac, a 26. diviziji da zatvori smjer Otočac – Senj i napadne Otočac. Odlučeno je da 20. divizija ostane na području Perušića kao armijska rezerva.<sup>10</sup> Na osnovu toga Štab 20. divizije izdaje zapovijed podčinjenim postrojbama da se 7. travnja u 6 sati formira kolona cijele divizije na komunikaciji Brušane-Gospić. Stoga se može zaključiti da su 5. travnja, odnosno u vrijeme počinjenja zločina, postrojbe 20. divizije boravile na području Kaniže Gospičke. Položaje na Oštroj, u neposrednoj blizini Kaniže Gospičke, napadala je 8. dalmatinska brigada.</p>
7.	<p>GOSPIĆ, „MATIJASKINA OGRADA“</p> <p><u>Vrijeme:</u> 5. travnja 1945.</p> <p><u>Okolnosti stradanja:</u> Strijeljane su četiri osobe, dva časnika Hrvatskih oružanih snaga i dva civila, te zakopane na desnoj obali rijeke Bogdanice, kraj Kaniškog mosta. Prema izjavama svjedoka, žrtve su 5. travnja 1945. odvedene iz obližnjeg zarobljeničkog logora.</p>	<p>4. travnja 1945. Gospić su zauzele postrojbe 20. i 26. dalmatinske divizije.<sup>11</sup> Na desnoj obali rijeke Bogdanice, u neposrednoj blizini Kaniže, nalazila se 4. travnja 8. dalmatinska brigada. Brigade 20. divizije napadale su grad iz smjera Brušana i Smiljana, a 26. divizija kretala se iz smjera Ličkog Osika. 7. travnja 1945. 26. divizija nastavila je kretanje prema Senju i Krku<sup>12</sup>, a 20. divizija ostala je, kao armijska rezerva, u Perušiću.</p>
8.	<p>GOSPIĆ, ŠUMA IMOVINA</p> <p><u>Vrijeme:</u> Nakon 4. travnja 1945.</p> <p><u>Okolnosti stradanja:</u> Nakon pada Gospića odvedena je veća skupina građana koji su nakon mučenja likvidirani u šumi zvanoj Imovina. Broj žrtava je nepoznat.</p>	
9.	<p>GOSPIĆ, JASIKOVAC</p> <p><u>Vrijeme:</u> Travanj 1945.</p> <p><u>Okolnosti stradanja:</u> Likvidiran je nepoznat broj civila i pripadnika Hrvatskih oružanih snaga.</p>	<p>Nakon pada Gospića, područje šume Jasikovac nadgledale su, prema dostupnim podacima, postrojbe 20. divizije. Nakon zauzimanja Gospića, 8. brigada 20. divizije smjestila se u Ličkom Novom, a zatim se prebacila u Perušić i Sinac, u Gackom polju. 12. travnja otišla je prema Plaškom.<sup>13</sup> 10. brigada smjestila se, nakon zauzimanja Gospića, na širem području Smiljana.<sup>14</sup> Točna lokacija boravka 9. brigade prije pokreta prema Perušiću nije poznata, no upravo je ta brigada, prilikom napada na Gospić, zauzela područje šume Jasikovac.</p>
10.	<p>MUŠALUK, KLANAC</p> <p><u>Vrijeme:</u> Vjerojatno travanj 1945.</p> <p><u>Okolnosti stradanja:</u> Potkraj rata na lokaciji je likvidiran nepoznat broj pripadnika Hrvatskih oružanih snaga koji su se predali na području Ličkog Osika.</p>	<p>Mušaluk je 4. travnja 1945. zauzeo 2. bataljun 12. dalmatinske brigade 26. divizije. Po završetku borbe za Lički Osik postrojbe 12. brigade smjestile su se upravo u Mušaluku, gdje su ostale do poslije podne 6. travnja kada su krenule prema Senju.<sup>15</sup></p>



11.	<p>KORENICA, IZMEĐU LJUBOVA I SVRAČKOVA SELA</p> <p><u>Vrijeme:</u> Nakon 4. travnja 1945.</p> <p><u>Okolnosti stradanja:</u> Nakon dolaska pripadnika JA u Gospić, pripadnici Hrvatskih oružanih snaga i civili odvođeni su na strijeljanja i bacani u jame zvane Golubinjača i Cvijanuša.</p>	<p>Tijekom ožujka 1945. godine na tom je prostoru djelovala 35. divizija 11. korpusa. 20. ožujka 1945. Svračkovo Selo zauzela je 14. brigada 19. divizije, a 1. brigada 13. divizije izbila je na cestu Bunić – Lički Osik i zauzela Ljubovo i Široku Kulu.<sup>16</sup></p> <p>22. ožujka 1945. 14. brigada 19. divizije spojile su se kod Korenice s postrojbama 35. divizije koje su se kretale smjerom Poljanak – Plitvička jezera – Trnovac – Krbavica, nakon čega se 35. divizija okrenula i preuzela dio bojišnice prema Babinom Potoku, Vrhovinama i Ramljanima.</p> <p>U travnju 1945. u Korenici je boravila kulturno-prosvjetna ekipa 6. ličke proleterske divizije „Nikola Tesla“. Dužnost predsjednika kotara preuzeo je Mišika Lukić, a sekretara Kotarskog komiteta KPH Dušan Čušić.<sup>17</sup></p> <p>Zasad nisu pronađeni podaci o drugim postrojbama koje su se u travnju 1945. kretale tim područjem.</p>
12.	<p>OTOČAC, „LUŽANJAK“</p> <p><u>Vrijeme:</u> 1945.</p> <p><u>Okolnosti stradanja:</u> Na lokaciji je pogubljen nepoznat broj osoba.</p>	<p>6. 4. 1945. u Otočac je ušla 14. brigada 19. divizije.<sup>18</sup></p>
13.	<p>VRHOVINE, „BABIN POTOK“</p> <p><u>Vrijeme:</u> 1945.</p> <p><u>Okolnosti stradanja:</u> Na lokaciji je pogubljen nepoznat broj civila.</p>	<p>24. veljače 1945. godine Babin Potok i Vrhovine napala je 35. divizija pojačana 2. brigadom 13. divizije, koja je s jednom brigadom zatvarala smjer od Ramljana preko Živulje za Gornji Babin Potok, no napad nije polučio značajnije rezultate.</p> <p>Na smjeru Vrhovine – Babin Potok – Plitvička jezera – Prijeboj, žestoke borbe vodile su se i u ožujku i travnju 1945. i to između postrojbi 15. njemačkog korpusa i 35. divizije NOV-e.<sup>19</sup> Početkom travnja 1945. područje Ramljana i Vrhovina zauzela je 19. dalmatinska divizija.<sup>20</sup> 5. travnja 1945. zauzet je i Babin Potok.<sup>21</sup></p>
14.	<p>GOSPIĆ, JAMA NA ULAZU U GRAD</p> <p><u>Vrijeme:</u> 31. srpnja 1945.</p> <p><u>Okolnosti stradanja:</u> Iz kolone Križnog puta odvojeno je oko 70 Hrvata, uglavnom Ličana, koji su vezani žicom i mučeni. Ubijani su dva po dva i bacani u jamu koja se nalazi na ulazu u grad.</p>	<p>Tijekom lipnja i srpnja 1945. u Lici se nalazila 6. lička divizija, čija je 2. brigada bila smještena u Gospiću.<sup>22</sup></p>
15	<p>GOSPIĆ, KATOLIČKO GROBLJE</p> <p><u>Vrijeme:</u> Od 4. srpnja do jeseni 1945.</p> <p><u>Okolnosti stradanja:</u> Na lokaciji su vršena masovna strijeljanja zarobljenika iz svih krajeva Hrvatske.<sup>23</sup></p>	
<p><b>Napomena:</b> Nakon zauzimanja Gospića, u gradu je ostala 1. lička samostalna brigada s postrojbama KNOJ-a.<sup>24</sup> Tijekom lipnja i srpnja u Gospiću je također boravila 2. brigada 6. ličke divizije.</p>		





- <sup>1</sup> Podaci o grobištima preuzeti su iz Izvješća Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, Zagreb, 1999., 78 – 80, 123. Opširnije o pojedinim grobištima i žrtvama vidjeti: HDA, Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, Fond 1944, kutije 529 i 530.
- <sup>2</sup> Usporedba kretanja pojedinih postrojbi na određenom području s datumima nastanka grobišta važna je radi što preciznije identifikacije postrojbi JA koje su sudjelovale u počinjenju ratnih zločina.
- <sup>3</sup> N. Anić, 1984., 203, 238.
- <sup>4</sup> Selo Budak napadao je 1. bataljun 11. brigade, a stratešku točku Budački most zauzeo je 4. bataljun. Nakon zauzimanja Budaka, 1. bataljun produžio je napad u smjeru sela Mušaluk. 4. travnja 1945. u 21 sat jedinice brigade nalazile su se na sljedećim položajima: 1. i 2. bataljun sa Štabom brigade i prištapskim postrojbama u Budaku, 3. bataljun u Denalima, a 4. bataljun u sjevernom dijelu Gospića, gdje je ubvatio vezu sa postrojbama 1. dalmatinske i 3. prekomorske brigade. M. Rako, S. Družijanić, 1987, 342 – 346. 5. travnja bataljuni su se nalazili na istim položajima. Brigada je napustila Budak 6. travnja u 10 sati i u 20 sati istog dana stigla u Donji Kosinj. M. Rako, S. Družijanić, 1987., 349 – 350.
- <sup>5</sup> M. Novović, A. Kronja Čenčo, B. Stupar, V. Đapić, 1986, 412 – 413.
- <sup>6</sup> Među pogubljenim civilima u Gospiću bio je i Dragutin Kukalj, župnik i dekan u Gospiću. Rođen je 17. svibnja 1899. u Crikvenici. Strijeljan je 5. travnja 1945. na Tratini u gospićkoj Kaniži, čemu je svjedočila pokojna Zlata Štimac iz Gospića. Frane Turić s Tratine tvrdio je da je likvidiran tijekom noći zajedno s većim brojem osoba. Župnik iz Jablanca Drago Babić tvrdio je da je župnik Kukalj bio na popisu za likvidaciju Jakova Blaževića. A. Baković, 2007., 374 – 375.
- <sup>7</sup> D. Grgurević, 1981., 171.
- <sup>8</sup> L. Knezović, I. Čurin, 1977., 266 – 268.
- <sup>9</sup> E. Đ. Krstić, 1985., 250 – 255.
- <sup>10</sup> Isto, 256 – 257.
- <sup>11</sup> „Malo ustaša je bilo spremnih na predaju. Ogrezli u zločinima oni su znali da ih čeka gnjev napaćenog naroda. Velik broj tih ustaša platio je svoje zločine glavom. Neki su se uspjeli izvući prema Perušiću i Otočcu, zahvaljujući tome što 13. udarna divizija nije uspjela pravodobno zatvoriti taj pravac.“ D. Grgurević, 1981., 173. Na sektoru 20. divizije poginulo je 468 njemačkih i hrvatskih vojnika, odnosno 1006 ukupno u borbama za Gospić, a 146 ih je zarobljeno. D. Grgurević, 1981., 174. M. Rako, S. Družijanić, 1987., 346. 11. dalmatinska brigada 26. divizije navodno je zarobila svega 20 vojnika. M. Rako, S. Družijanić, 1987., 347. „Zarobljeni su pohvatani neposredno po rovovima, jer ih je naša vatra jednostavno prikovala uz zemlju u rovu“, ističu Rako i Družijanić.
- <sup>12</sup> O partizanskim zločinima na otoku Krku zabilježen je detaljan iskaz svjedoka nepoznatog identiteta. HDA, Fond 1805, Zbirka preslika Krunoslava Draganovića, 17.12.
- <sup>13</sup> D. Grgurević, 1981., 175.
- <sup>14</sup> L. Knezović, I. Čurin, 1977., 270.
- <sup>15</sup> N. Anić, 1984., 236 – 238.
- <sup>16</sup> T. Radošević, 1979., 909.
- <sup>17</sup> B. Korica, 1979., 916 – 965.
- <sup>18</sup> D. Grgurević, 1964., 204.
- <sup>19</sup> B. Mamula, 1990., 201 – 210. Napomena: Bogdan Mamula bio je politički komesar 2. brigade 35. divizije. T. Radošević, 1979., 907.
- <sup>20</sup> E. Đ. Krstić, 1985., 256.
- <sup>21</sup> D. Grgurević, 1964., 203.
- <sup>22</sup> 6. lička divizija boravila je u Zagrebu do 20. svibnja 1945. kada se vraća prema Lici. Na tom su putu pojedini dijelovi divizije obavljali i neke druge zadaće, pa se kompletna divizija zatekla u Lici tek u lipnju 1945. Zapovjednik 6. ličke divizije bio je general-major Đoko Jovanić, a politički komesar potpukovnik Nikola Peinović. Đ. Orlović, 1990., 530.
- <sup>23</sup> Izjavu o ovom grobištu dao je 1990. svjedok potpisan kao N. Mileanić, koji je istaknuo da su „na ulazu u groblje u centru Gospića, svakog dana poslije 4. srpnja (Dan ‘oslobođenja’) strijeljani nedužni ljudi iz svih krajeva naše domovine. Ta su masovna strijeljanja potrajala sve do jeseni, a pojedinačna još vrlo dugo. Vješanje i strijeljanje bilo je i 22. srpnja 1945., kada je u crkvi na groblju trajala svečanost Marije Magdalene. Istodobno je bio i sprovod. Trebalo je što više ljudi prisustvovati da bi se vidjelo kako to radi „narodni sud“. Ljude koji su bili dovedeni na stratište nitko od najbliže rodbine nije ni prepoznao. Jednom su na mjestu razrušene kapelice koju su u ratu podigli Talijani, povješali nekoliko časnih sestara. Nisu birali tko je kriv tko prav, tko im je došao pod ruku – bio je likvidiran. Neki su uspjeli pobjeći sa stratišta, vezani, vukući mrtve. Osim veterinarina, nekoliko mjeseci u mjestu nije bilo ni jednog od muškaraca. I veterinarina su u srpnju na tri dana zatvorili i potom likvidirali. Kao veliki pravедnik u rješavanju svih problema u ovom društvu, javlja se drug Blažević...“. Ž. Žanko, N. Šolić, 1990., 121. Popis 120 osoba likvidiranih 22. srpnja 1945. objavio je Ivan Vukić u knjizi „Lika i Podgorje na braniku doma i naroda“, 2012., 305 – 307. Zasad nisu pronađeni dokazi koji bi potvrdili navode ovog svjedoka o vješanju časnih sestara.
- <sup>24</sup> B. Mamula, 1990., 207. DAGS, Fond 42, Okružni sud Gospić, kut. 4, K 30/45.

Na ratne zločine počinjene u Gospiću osvrnula se Milka (Mica) Vukelić, referentica Prosvjetnog odjela Okružnog Narodnog odbora Zagreb i novinarka „Naprijeda“, a prije rada učiteljica i aktivistica KP Hrvatske u Gospiću, u pismu od 18. listopada 1945. upućenom Vladimir Bakariću, sekretaru CK KP Hrvatske, u kojem opisuje stanje u



Gospiću i okolici nakon dolaska partizana, posebice represiju i zločine nad Hrvatima, te ističe da su: „po ulasku naše Armije u Gospić načinjena mnoga ubistva nad nevinim Hrvatima. Po mišljenju Hrvata najveće zločine je učinio Nikola Teslić o kome će još kasnije biti riječ, a koji je po narodnom sudu osuđen samo na 10 godina robije... Narod se nadalje pita, zašto je sa strane Partije dozvoljen pokolj nevinih Hrvata, gdje je bilo rukovodstvo Partije da je dozvolilo Tesliću da ubija na Bjelajskoj imovini bez suda žene, djevojke, starce koje su njegovi desetari i on iznakazili kopajući žrtvama oči, rezaajući djevojkama grudi. Kao očevica navodim staru drugaricu Šimatovićku, gradjanku Gospića, kojoj su ubili staroga druga, a koji je bio naš čovjek, dapače ima po izjavi iste i sina u partizanima, negdje mislim u Vojvodini kod Narodne obrane. Ista je tražeći svoga muža u spomenutoj imovini gdje je učinjen zločin nailazila na ovakove prizore pokolja i zločina Teslićeve bande, u kojoj se je nalazio Veljko Kekić i Božo Rabatić – mladići, koji su umjesto kazne za suradnju u Teslićevim zločinima samo premješteni po potrebi službe na Sušak ili slično. Istu grupu narod hrvatski optužuje za nekoliko desetaka nevinih žrtava. Državni odvjetnik Vujnović po izjavama ljudi koji su prisustvovali na procesu Teslića kažu da ga je drug Vujnović očito zaštićivao i branio i da je uložio žalbu protiv prevelike kazne...Nadalje Hrvati osjećaju da se Srbe naveliko svagdje favorizira. Po državnim uredima, kod aprovizacija, svuda imaju prednost Srbi iako je i Hrvat bio u Pokretu... Tuže se nadalje da su Hrvati bez obzira kako si se odnosio prema pokretu potpuno opljačkani kako od jugoslavenske Armije, tako i pojedinaца. Pljačkali su svi bez razlike i oficiri i vojnici, uzimali su nakit, novac, bicikle, robu itd. Uzimali su i stoku, kola, oruđe. Danas se narod tuži da Srbi njihovu muku prodaju po sajmovima, da su se nagnuli i napljačkali pojedinci, dok su ovi ostali bez ičega...Narod /Hrvati/ su uvjerenja da su mnogi nevinu osuđeni na smrt, da se nije dovoljno ispitalo okolnosti, a niti se je saslušavalo svjedoka, već da se je samo na temelju podnešene tužbe sudilo. Dapače je bila ubačena parola u zatvor, da se ne treba ni braniti, jer je zabadava pošto i tako svi Hrvati imaju da nestanu. U većini slučajeva se obrane nisu ni primale već se je tužilo samo kako je već rečeno prema optužbi. Tako narod prepričava kako je glavna svjedokinja /mislim jedna žena iz Barleta ili Ostrovice/ koja je trebala da posvjedoči zločine Nikole Teslić, bila osujećena da dodje na raspravu ugrožena od odbornika svojega sela...Da bi nešto više saznala o ličnosti Teslića Nikole intervjuisala sam njegovu susjedu staru Magdu Medulić. Pored ostalog ista priča: Oko jedan sat istog onog dana kada je naša vojska ušla u Gospić, Nikola Teslić je ušao sa svojom desetinom u Gospić i došao je i u moju kuću...Kad su pojeli Nikola je potom otišao dalje zbirati ljude po selu i gradu i nije bilo ni jedne kuće gdje nisu zbirali Hrvate a mene su sa ostalima zatvorili u Pranićkinjoj kancelariji sa stražom...Daklem nas je 15.storica bilo odvedeno potom u kuću Vasine Bjegovića na kolodvoru upravo do moje kuće. Vodio nas je Nikola Teslić. Od nas su potom neki pušteni, neki strijeljani po narodnom sudu, ali one druge šta je Nikola sakupljao, malo poslije ubiti su po Nikolinoj upravi, a i on se sam tamo išao po izjavama žena koje su ga gledale kako se je vraćao iz imovine na biciklu



zajedno sa Veljkom Kekićem i ostalima. Koliko ja znam ubio je i curu Budisavljevića iz Podlapca 18 god. staru, Milku Čorak isto curu od 18 godina, Jelenu Jerbić curicu od 17 godina, Šimatovića – starca, Miška Župčića. Jelena Jerbić je nadjena odrezana nosa i iskopanih očiju, odrezanih i isparanih grudi...Kada god sam otišla u kuću Nikole Teslića, uvijek sam našla 100-tinu četnika..U Gospiću van žice bio je četnički štab i u njemu je Nikola Teslić bio razvodnik..Nije bolji ni Djuro Radmanović – Caklar koji je isto danas negdje mislim na gradskom odboru. Druže Vlado, iznosim mišljenje ove žene o Tesliću i kumpaniji da bi bilo moguće bio jedan mali prilog da osvetli učinjeni zločin nad Hrvatima u Bjelajskoj imovini. Još bi jednom napomenula: O mučenjima po našim zatvorima se mnogo prepričava u narodu..Bilo je slučajeva gdje su u zatvoru prerezivani vratovi, lomile se noge, udaranje puščanom cijevi pod rebra i kundakom u prsa, batinjanje svakojakim sredstvima, pljuskanje, izbijanje zubi, električna struja, morenje gladju. Ljudi su se nadalje provodili na stratišta iznakaženi od batina i struje, izbuljenih očiju i slično.<sup>58</sup>

Iako se u izvješću Partijske ćelije OZN-e za Liku od 4. travnja 1945. navodi da „smo u Lapcu izvršili nešto malo hapšenja, medju kojima nema zagriženijih bandita, s obzirom da su još prije otišli s četnicima<sup>59</sup>“, na zabrinjavajući odnos upravo prema četnicima upozorava se i u izvješću Kotarskog odbora JNOF-e Donji Lapac Okružnom odboru JNOF-e za Liku već 19. travnja 1945. u kojemu stoji da „puštanje od strane Povjereništva OZN-e pojedinih četnički naklonjenih elemenata prilično stvara nezadovoljstvo kod širokih narodnih masa“, a „pojedine njihove familije sve otvorenije počimaju voditi propagandu protiv NOB-a“.<sup>60</sup>

## Zaključak

Ličko-primorska operacija obilježila je početak završnih operacija za oslobođenje Jugoslavije na hrvatskom prostoru. Postrojbe novoosnovane Četvrtne armije u manje od mjesec dana zauzele su ogroman prostor Like, Hrvatskog primorja i Zapadne Bosne. Okosnicu te armije predstavljale su divizije 8. dalmatinskog korpusa, koje su odigrale odlučujuću ulogu u zauzimanju Dalmacije potkraj 1944. i Hercegovine početkom 1945. Tijekom vojnih djelovanja na ličkom prostoru počinjen je veći broj ratnih zločina, a egzekucije su nastavljene i nakon travnja 1945. U samom Gospiću formiran je zaobljenički logor, a o razmjerima represije koja je uslijedila svjedoči veći broj sačuvanih dokumenata partijskih organa i OZN-e. Na području Gospića, Ličkog Osika, Kaniže, Korenice i Otočca evidentirano je 15 grobišta, a na lokacijama istih u trenutku počinjenja zločina djelovale su ponajviše postrojbe nekadašnjeg 8. dalmatinskog korpusa.

<sup>58</sup> Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIĆ, M. RUPIC, 2005., 272 – 276.

<sup>59</sup> HDA, Fond 1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 28, 8.0.1.2.

<sup>60</sup> DAKA, Fond JNOF, Izvješće Kotarskog odbora JNOF Donji Lapac, 19. 4. 1945.



Blanka MATKOVIĆ

## COMMUNIST WAR CRIMES DURING AND AFTER THE LIKA-PRIMORJE OPERATION

### Summary

The Lika-Primorje Operation took place in the territory of Lika in March and April 1945, and was held in two phases: the conquest of Eastern Lika and Bihać, and the conquest of Gospić, Perušić, Lički Osik and Otočac. After 7 April 1945, the units of the Fourth Yugoslav Army continued their movement in the territory of the Croatian Primorje (Littoral), and towards Rijeka. In the course of this operation, a significant number of members of the military and civilians were liquidated without trial; the liquidations continued even after April 1945. Available documents indicate to the fact that various units of the Fourth Yugoslav Army, KNOJ and the First Independent Brigade of Lika had most probably committed the crimes. This paper tackles in more detail the liquidations committed in the areas of Gospić, Kaniža, Lički Osik, Otočac and Korenica; on the basis of the available sources, it has been endeavoured to identify the perpetrators of the said crimes. Fifteen graveyards have been registered in the areas of Gospić, Lički Osik, Kaniža, Korenica and Otočac. At the time when the crimes were perpetrated, the most active on these locations were the units of the then 8th Dalmatian corps; the said units had previously participated in the perpetration of the crimes in Dalmatia and Herzegovina.

**Keywords:** World War Two and the after-war period; Lika-Primorje Operation; Fourth Yugoslav Army; KNOJ; war crimes.



ARHIVSKI IZVORI:

1. Hrvatski državni arhiv, 1220, CK SKH, Ratno gradivo
2. Hrvatski državni arhiv, 1491, OZN-a za Hrvatsku
3. Hrvatski državni arhiv, 1805, Zbirka preslika Krunoslava Draganovića
4. Hrvatski državni arhiv, 1836, Okružni komitet KPH Lika
5. Državni arhiv u Splitu, 195, Arhiv oružanih snaga
6. Državni arhiv u Karlovcu, JNOF
7. Državni arhiv u Gospiću, 35, Mjesni narodni odbor Otočac
8. Državni arhiv u Gospiću, 42, Okružni sud Gospić
9. Državni arhiv u Gospiću, 144, Mjesni narodni odbor Dubrava

LITERATURA:

- ANIĆ, Nikola, *Dvanaesta dalmatinska udarna brigada (prva otočka)*, Supetar na Braču, 1984.
- ANIĆ, Nikola, VIII. dalmatinski korpus NOVH, Split, 2003.
- BABIĆ, Petar, Dalmatinska 19. divizija u završnim operacijama, Zbornik *Za pobjedu i slobodu, Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije*, Učesnici govore, Beograd, 1986., 394 – 409.
- BAKOVIĆ, don Anto, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Zagreb, 2007.
- BAKŠA, Zvonimir (ur.), *Spomen-obilježja podignuta u čast i slavu poginulim i ubijenim pripadnicima Hrvatskih oružanih snaga i civilima žrtvama II. svjetskog rata, poraća i zajedničkih spomen-obilježja s poginulim u Domovinskom ratu u 1991.-1995.*, Zagreb, 2006.
- BIOČIĆ, Ante Toni, Rad Štaba 4. armije na pripremanju i izvođenju ofanzive, Zbornik *Za pobjedu i slobodu, Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije, Učesnici govore, Beograd, 1986.*, 350 – 358.
- COLIĆ, Mladenko, *Pregled operacija na jugoslovenskom ratištu 1941.-1945.*, Beograd, 1988.
- DIZDAR, Zdravko – GEIGER, Vladimir – POJIĆ, Milan – RUPIC, Mate, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.*, *Dokumenti*, Slavonski Brod, 2005.
- Druga dalmatinska proleterska brigada*, Split, 1982.
- ĐENKO KRSTIĆ, Eugen, *Deveta dalmatinska (trogirska) udarna brigada*, Trogir, 1985.
- ĐURIĆ, Ljuban, *Sedma banijska brigada „Vasilj Gačevića“*, Beograd, 1981.
- FULGOSI, Boris, Borbeni put brigade 1943-1945, *Osma dalmatinska udarna brigada (šibenska)*, urednik Dragutin Grgurević, Šibenik, 1981., 7 – 198.
- Izješće o radu Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava od osnutka (11. veljače 1992.) do rujna 1999.*, Zagreb, 1999.



- GRGUREVIĆ, Dragutin, *Devetnaesta sjevernodalmatinska divizija*, Zagreb, 1964.
- JUG, Damir, *Oružane snage NDH, Sveukupni ustroj*, Zagreb, 2004.
- KLEUT, Petar, *Borba u Lici 1943.-1945., Lika u prošlosti i sadašnjosti*, Karlovac, 1973., 333 – 364.
- KNEZOVIĆ, Luka – ĆURIN, Ivo, *Deseta dalmatinska udarna brigada*, Split, 1977.
- KORICA, Budimir, *Poslijeratni razvoj općine Titova Korenica, Kotar Korenica i kotar Udbina u NOR-u i socijalističkoj izgradnji*, Karlovac, 1979., 916 – 965.
- KOVAČEVIĆ, Branimir, *Suza za Bleiburg*, Zagreb, 2003.
- MAMULA, Bogdan, *Treća primorsko-goranska udarna brigada odnosno Druga brigada 35. divizije*, Beograd, 1990.
- MATAIJA, Ivica, *Križari na gospićkom području 1945.-1950., Senjski zbornik*, Prosinac 2005., Vol. 32, No.1, 197 – 221.
- MILJANIĆ, Gojko – COLIĆ, Mladenko – SUBOTIĆ, Vojislav – PAVLOVIĆ, Predrag – BJE-LICA, Obrad – MEDIĆ, Mirko, *Vojna istorija, Udžbenik za vojne akademije*, Beograd, 1980.
- NOVOVIĆ, Mirko – KRONJA ČENČO, Ante – STUPAR, Bogdan – ĐAPIĆ, Vaso, *Prva dal-matinska proleterska NOU brigada*, Beograd, 1986.
- ORLOVIĆ, Đorđe, *Šesta lička proleterska divizija „Nikola Tesla“*, Beograd, 1990.
- PRCELA, J. Ivan, *Hrvatski holokaust*, Zagreb, 2005.
- Radošević, Todor, Posljednje borbe na području udbinskog i koreničkog kotara, Ko-tar Korenica i kotar Udbina u NOR-u i socijalističkoj izgradnji*, Karlovac, 1979, 896 – 912.
- RAKO, Milan – Družijanić, Slavko, *Jedanaesta dalmatinska (biokovska) brigada*, Split, 1987.
- RUKAVINA, Joso, *Sjećanje na 1945., Od Bleiburga do naših dana, Zbornik radova o Ble-iburgu i Križnom putu*, Zagreb, 1994., 257 – 259.
- SCHRAML, Franz, *Hrvatsko ratište*, Zaprešić, 1993.
- ŠILJEGOVIĆ, Boško, *Operacije Četvrte armije na primorskom pravcu, Zbornik Za pobe-du i slobodu, Učesnici govore*, Beograd, 1986., 333 – 349.
- ŠIMIĆ, Ranko (ur.), *Gospićki spomen zbornik*, Gospić, 1995.
- ŠALOV, Mate, *Četvrta dalmatinska (splitska) brigada*, Split, 1980.
- ŠALOV, Mate, *Treća dalmatinska brigada*, Split, 1988.
- VUKIĆ, Ivan, *Lika i Podgorje na braniku doma i naroda*, Zagreb, 2012.
- ZATEZALO, Đuro, *Narodna vlast na Kordunu, Baniji i Lici 1941.-1945.*, Karlovac, 1978.
- ŽANKO, Želimir – Šolić, Nikola, *Jazovka*, Zagreb, 1990.